

2024 Kwiecień -
Czerwiec

Raport Monitoring sytuacji uchodźców z Ukrainy w Polsce

- 01** Kontekst
- 02** Metodologia
- 03** Demografia
- 04** Sytuacja w Polsce

Spis treści

- 01** Kontekst
- 03** Metodologia
- 04** Dane Demograficzne
- 06** Sytuacja w Polsce
- 19** **RYZYO 1:**
Ryzyko eksmisji oraz bezdomności
- 28** REKOMENDACJE
- 29** **RYZYO 2:**
Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia
- 37** REKOMENDACJE
- 39** **AUDYT BEZPIECZEŃSTWA KOBIEC**
- 43** REKOMENDACJE

Koordinacja i analiza: Natalia Szulc, Protection Analysis Manager

PM Officers odpowiedzialni za zbieranie danych:

Dariia Zalevski, Olha Liuta, Vira Yevtushenko and Illia Tkachenko

Opracowanie wizualne raportu: Illia Tkachenko

RESCUE.ORG

Strona tytułowa:

Autor zdjęcia: Oleksandr Rupeta dla IRC

Wieś Nowy Bułuk, obwód charkowski, Ukraina. Tamara, IRC content and digital officer, Kryzys w Ukrainie, idzie w kierunku Wiejskiego Domu Kultury. Budynek został poważnie zbombardowany. W wiosce Novyi Bułuk praca zespołu CP jest bardzo potrzebna. IRC jest pierwszą organizacją humanitarną, która pracuje z dziećmi w tym miejscu. Wiejski Dom Kultury i szkoła zostały zniszczone. Wszystkie pola i lasy są zaminowane. Dlatego dzieci nie mają miejsca, w którym mogłyby się gromadzić i spędzać razem czas. Sesja CP zapewniają ku temu rzadką okazję. ©Międzynarodowy Komitet Ratunkowy @International Rescue Committee

Ponad koniec czerwca 2024 roku w Europie przebywało około 6 021 400 uchodźców z Ukrainy, z czego około 80% stanowiły kobiety i dzieci. Obecnie w Polsce zarejestrowanych jest **około 957 000 uchodźców**. Niniejszy raport przedstawia analizę aktualnej sytuacji ukraińskich uchodźców w Polsce, koncentrując się na ich najpilniejszych potrzebach i kluczowych wyzwaniach.

W bieżącym kwartale Monitoringu Bezpieczeństwa i Sytuacji Uchodźców (tzw. *Protection Monitoring*) zespół IRC zidentyfikował kluczowe zagrożenia w zakresie bezpieczeństwa, związane z zakwaterowaniem, ryzykiem ograniczonego dostępu do podstawowych usług, oraz potencjalnych konsekwencji wykluczenia społecznego i ubóstwa. Ponadto wskazuje się na szczególne trudności, z jakimi borykają się matki z dziećmi z niepełnosprawnościami oraz dzieci, które coraz częściej doświadczają przemocy rówieśniczej. Raport wskazuje również na zagrożenia związane z wyzyskiem w pracy oraz zdrowiem psychicznym.

- Ryzyko 1: Ryzyko eksmisji i bezdomności
- Ryzyko 2: Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia
- Grupy szczególnie wrażliwe: matki i opiekunowie dzieci z niepełnosprawnościami
- Grupy szczególnie wrażliwe: Dzieci

Zmiany ram prawnych

W tym kwartale wprowadzono kilka istotnych zmian legislacyjnych, rzutujących na sytuację uchodźców oraz społeczności przyjmującej. Wśród tych:

- Nowe standardy ochrony dzieci, potocznie nazywane *Ustawą Kamilka*.
- Przedłużenie ochrony tymczasowej i uproszczenie procedur uzyskiwania czasowego pobytu
- Zmiany w tzw. Specustawie dotyczącej pomocy obywatelom Ukrainy:
  - szczególności przepisy o obowiązku szkolnym w polskim systemie edukacyjnym od września 2024 r.
  - zakończenie programu „40+”
- Nowe regulacje dla osób z niepełnosprawnościami

Ustawa Kamilka i ochrona nieletnich

Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. zmieniająca Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy oraz towarzyszące ustawy wprowadziła przepisy i **standardy bezpieczeństwa** mające na celu wzmocnienie ochrony dzieci przed krzywdą. Prawo to dotyczy wszystkich ośrodków zakwaterowania.³

Do 15 sierpnia wszystkie podmioty pracujące z dziećmi lub mające z nimi kontakt, w tym instytucje edukacyjne takie jak szkoły i przedszkola, muszą wdrożyć nowe standardy ochrony dzieci. Standardy te, opracowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości, zobowiązują podmioty do stworzenia wiążących dokumentów dotyczących identyfikacji i reagowania na przypadki nadużyć i przemocy wobec dzieci.

Wytyczne zawierają procedury postępowania w przypadku podejrzenia nadużyć, ustanawiają zasady bezpiecznych interakcji między pracownikami instytucji i dziećmi, oraz opisują proces wdrażania protokołów reagowania, w tym obowiązkowego zgłaszania nieprawidłowości odpowiednim organom. Dodatkowo, zawierają one listę zasobów dostępnych dla opiekunów i dzieci potrzebujących wsparcia. Niewywiązanie się z tych obowiązków przez odpowiednie instytucje do wyznaczonego terminu będzie skutkowało sankcjami.

Zdjęcie: Tamara Kiptenko dla RC

Przedłużenie tymczasowej ochrony i uproszczenie procedur tymczasowego pobytu

Nowelizacja wydłuża ochronę tymczasową z 30 czerwca 2024 r. do września 2025 r. (dyrektywa UE przedłuża ją do 4 marca 2025 r.). Ponadto wszyscy obywatele Ukrainy w Polsce, którzy posiadali PESEL UKR, będą mogli ubiegać się o 3-letni pobyt czasowy w Polsce w ramach uproszczonej procedury. Ma zapewnić to dostęp do rynku pracy w Polsce. Nie zapewni jednak dostępu do opieki zdrowotnej i innych usług gwarantowanych aktualnie w ramach ochrony tymczasowej.⁴

Zmiany w tzw. *Specustawie*

Od 1 lipca weszły w życie nowe przepisy wynikające z nowelizacji Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy, wprowadzając kilka kluczowych zmian:

- **Przedłużenie ochrony tymczasowej:** Tymczasowa ochrona dla obywateli Ukrainy i ich rodzin została przedłużona do 30 września 2025 roku.⁵
- **Zmiany w świadczeniach:** Zniesiono jednorazowe świadczenie w wysokości 300 PLN oraz dodatek na zakwaterowanie, tzw. „40+”.
- **Zawody medyczne:** Przedłużono specjalne przepisy pozwalające ukraińskim lekarzom, dentystom, pielęgniarkom i psychologom na wykonywanie zawodu w Polsce.
- **PESEL UKR:** Wprowadzono obowiązek natychmiastowego złożenia wniosku o nadanie numeru PESEL UKR po przyjeździe do Polski, z potwierdzeniem tożsamości za pomocą ważnego dokumentu podróży (wcześniej było to 30 dni).
- **Opłaty za zakwaterowanie:** Wprowadzono nowe zasady dotyczące zwolnień z opłat dla niektórych osób korzystających z zakwaterowania zbiorowego. Ponadto wszystkie obiekty zbiorowego zakwaterowania (OZZ) muszą być zarejestrowane w urzędach wojewódzkich, które będą wydawać decyzje o przedłużeniu działania OZZ lub zamknięciu ośrodków. Osoby zmuszone do opuszczenia dotychczasowego miejsca zakwaterowania „mogą” otrzymać wsparcie w tym zakresie.

- **Łączenie rodzin:** Osoby z numerem PESEL UKR mogą teraz ubiegać się o czasowy pobyt w celu łączenia rodzin, z uproszczonym procesem składania wniosków.
- **Przywrócenie statusu:** Istnieje możliwość przywrócenia statusu UKR w uzasadnionych okolicznościach, nawet po opuszczeniu Polski na okres dłuższy niż 30 dni.
- **Świadczenie wychowawcze:** Wypłata świadczenia 800+ dla dzieci w wieku szkolnym, będzie uzależniona od spełnienia obowiązku szkolnego od 1 czerwca 2025 r.
- **Obowiązek szkolny dla dzieci ukraińskich w Polsce:** Od 1 września 2024 r. dzieci uchodźców z Ukrainy zostają objęte obowiązkiem rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązkiem szkolnym i obowiązkiem nauki w polskim systemie oświaty, analogicznie jak polscy uczniowie.

Nowe przepisy prawne dla osób z niepełnosprawnościami

Nowelizacja Ustawy o rehabilitacji zawodowej oraz społecznej i zatrudnianiu osób niepełnosprawnych weszła w życie 3 sierpnia 2024 r. Status osoby niepełnosprawnej zostanie utrzymany w okresie oczekiwania na nowy certyfikat, ale tylko do 31 marca 2025 r. Przedłużenie to jest uzależnione od terminowego złożenia wniosku o nowy certyfikat.⁶

4. Więcej na temat zmian w ustawie: Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć » Najnowsze zmiany do Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy (pomocprawna.org)

5. Zobacz więcej: IRC in Poland: Impact of New Changes to Refugee Hosting Laws Need to Be Monitored | International Rescue Committee (IRC)

6. Choć zmiany te wykraczają poza okres monitorowania, uwzględniono je w raporcie ze względu na szybko zmieniający się kontekst i znaczenie zmian pod względem zidentyfikowanych zagrożeń. Czytaj więcej: Council of Ministers in favour of extending the validity of disability certificates and certificates on the degree of disability - Ministry of Family, Labour and Social Policy - Gov.pl website (www.gov.pl).

W ramach tego cyklu Zespół IRC Monitorujący sytuację i bezpieczeństwo uchodźców w Polsce (Protection Monitoring, PM), przeprowadził 437 ankiet z uchodźcami powyżej 18. roku życia. Dodatkowo, w ramach badań jakościowych, przeprowadzono 14 wywiadów z ekspertami (KII). Monitoring był prowadzony w trzech miastach: Warszawie, Katowicach i Gdyni. Ponad 60% respondentów stanowili uchodźcy z Warszawy.

Celem monitoringu jest regularne zbieranie i analizowanie danych na temat sytuacji uchodźców z Ukrainy w Polsce oraz monitorowania pojawiających się zmian na przestrzeni czasu.

Istotnym celem jest analiza trendów ważnych w kontekście bezpieczeństwa i wsparcia osób dotkniętych kryzysem i przesiedleniem. Pozwala to na podejmowanie decyzji oraz tworzenie działań humanitarnych opartych na aktualnych danych.

1 IRC Protection Analysis Framework

Protection Monitoring is integrated with Protection Analysis Framework (PAF). PAF is an analytical process undertaken to identify and understand protection risks with the aim of informing strategies and responses. The analytical conclusions are to guide the development of strategies for reducing protection risk.

2 Próba

Zastosowano nieprobabilistyczny, dogodny wybór próby.

3 Metody

Wykorzystane jest podejście mieszane. Dane ilościowe uzupełnione są danymi jakościowymi.

- Ankiety indywidualne
- Wywiady półstrukturyzowane (KII)
- Obserwacja
- Desk Review
- Analiza statystyczna oraz analiza tematyczna wraz z jakościowym kodowaniem danych

Wywiady są przeprowadzane na terenie trzech miast (Warszawa, Katowice i Gdynia). Są to między innymi siedziby lokalnych i międzynarodowych organizacji pozarządowych, centra społecznościowe, zbiorowe miejsca zakwaterowania, punkty informacyjne i pomocowe, a także miejsca tranzytowe oraz centra recepcyjne/rejestracji.

Analiza wyników jest publikowana kwartalnie i opiera się głównie na wyżej wymienionych informacjach, uzupełnionych źródłami wtórnymi.

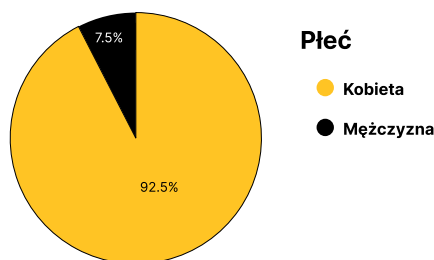
4 Ograniczenia

Uczestnicy zostali zidentyfikowani w lokalizacjach i udzielili wywiadów za zgodą, korzystając z ujednoliconego kwestionariusza ankiety. Wyniki przedstawione w tym raporcie należy interpretować w ramach ograniczeń metodologii i kontekstu monitoringu.

- Zastosowano dogodny, nieprobabilistyczny dobór próby. Wyniki te nie powinny być uogólniane na całą populację uchodźców w Polsce. Reprezentują one jedynie sytuację populacji ankietowanej, szczegółowo opisanej w sekcji „Dane Demograficzne”.
- Wszyscy respondenci byli obywatelami Ukrainy. W tym cyklu nie przeprowadzono ankiet z obywatelami państw trzecich (TCNs).
- Niektórzy uczestnicy nie mieszkają w miejscu, w którym przeprowadzono wywiad. Wyniki więc mogą nie odzwierciedlać w pełni sytuacji w miejscu zamieszkania.
- Ograniczeniem metodologicznym jest też niedostateczna reprezentacja uchodźców płci męskiej w naszej próbie. Ta nierównowaga może ograniczyć dokładność naszych ustaleń w ocenie wpływu ostatnich zmian legislacyjnych na ukraińskich mężczyzn, takich jak ograniczenia związane z usługami konsularnymi i usługami *SE Dokument*.

Płeć i wiek

W drugim kwartale monitoringu 92.4% uczestników stanowiły kobiety, a 7.5% mężczyźni. Największa grupa wiekowa reprezentowana w tym raporcie mieści się w kategorii 35-49 lat (podobnie jak w poprzednich cyklach), obejmując prawie 42.8% próby. Uchodźcy w wieku powyżej 50 lat stanowią 34.1% próby.

Miejsce pochodzenia w Ukrainie

Znaczna część uczestników badania pochodzi z Kijowa (17.6%, 77 osób). Respondenci pochodzili też z regionów Charkowa (12.5%), Dniepra (10.5%), oraz Doniecka (8.6%).

Charakterystyka gospodarstwa domowego

Średnia wielkość gospodarstwa domowego respondentów to rodzina składająca się z 2 osób. Największa rodzina obejmowała 8 członków.

Znaczna część uczestników, 64%, żyje w towarzystwie dorosłych członków rodziny, a 68.4% w swoim gospodarstwie domowym ma dzieci. Średni wiek dziecka wynosi 6 lat.

Największą grupę dzieci stanowią te w wieku 7-10 lat (28.3%). Pod względem dynamiki rodzinnej większość członków rodziny to córki lub synowie, stanowiący 85.7%. Ponad 43.2% mieszka ze współmałżonkiem/ą lub partnerem/ką. Warto zauważyć, że większość opiekunów (80.6%) mieszka w tym samym gospodarstwie domowym co ich dzieci.

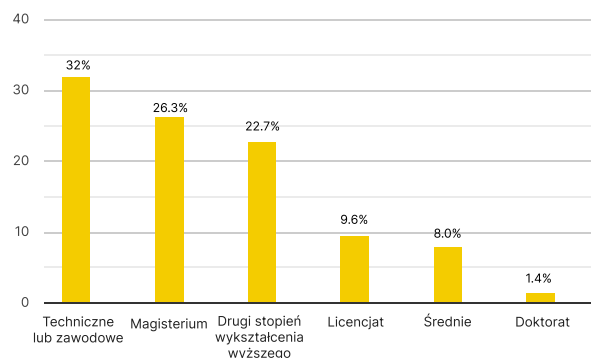
Przyjazd do Polski

Większość respondentów przybyła na początku eskalacji konfliktu w Ukrainie. W sumie 60.6% respondentów przybyło do Polski w 2022 roku, natomiast 23.1% w 2023 roku (głównie w ciągu ostatnich 3 miesięcy). Ponad 16% respondentów przybyło w 2024 roku.

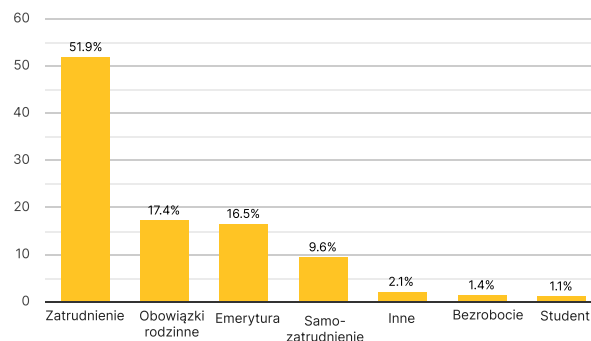
Wykształcenie i działalność przed wyjazdem

Jeśli chodzi o wykształcenie respondentów i ich główne zajęcie w Ukrainie, większość (32%) ma wykształcenie techniczne lub zawodowe. Niemniej jednak 59.95% uczestników wykazuje wykształcenie wyższe. Przed opuszczeniem Ukrainy większość (51.9%) była zatrudniona.

Edukacja

Main activity before leaving Ukraine

Osoby z niepełnosprawnościami

Stan zdrowia i zdolności do codziennych czynności (WGQ): Dane wskazują na różnorodność zdolności uczestników w zakresie codziennych czynności. Chociaż 62.7% respondentów nie zgłasza trudności z chodzeniem, widzeniem, słyszeniem, zapamiętywaniem czy komunikowaniem się, 26.1% doświadczyło pewnych trudności w tym zakresie, a 9.8% zgłaszało znaczne wyzwania. Niewielki odsetek, bo 0.5%, nie jest w stanie wykonywać tych czynności w ogóle.

Wśród badanych gospodarstw domowych 31.1% ma co najmniej jednego członka rodziny z niepełnosprawnością, a 53.8% żyje z osobami chorującymi przewlekle. Dane pokazują, że znaczna część populacji posiada jakąś formę certyfikatu niepełnosprawności (w sumie 96%). Jak wskazano, 44.8% posiada formalny certyfikat niepełnosprawności z Ukrainy, 35.3% ma certyfikaty z Ukrainy i Polski, a 16.2% posiada certyfikat wyłącznie wydany w Polsce.

Znaczna część osób – 44.8% – posiada jedynie ukraiński certyfikat niepełnosprawności, mieszkając w Polsce, co może prowadzić do szeregu wyzwań. Osoby te mogą mieć ograniczony dostęp do lokalnych usług i świadczeń dla osób z niepełnosprawnościami z powodu problemów z uznawaniem certyfikatów i barier administracyjnych. W rezultacie mogą znajdować się w bardziej wrażliwej sytuacji, nie mając pełnego dostępu do systemów ochrony i wsparcia dostępnych dla osób w pełni zintegrowanych z polskim systemem.

Dostęp do terytorium

Większość ukraińskich uchodźców przybyła bezpośrednio przez granicę polsko-ukraińską, natomiast 6.4% respondentów wybrało alternatywne trasy. Obejmowały tranzyt przez kraje trzecie, w tym Rosję (24 osoby), Łotwę (16 osób), Litwę (14 uchodźców), Białoruś (7 respondentów) i Estonię (4 osoby). Na tych granicach zidentyfikowano 13 incydentów.

Jeśli chodzi o przekraczanie granicy ukraińskiej, 81.2% uczestników nie zgłosiło żadnych problemów, podczas gdy 12.4% napotkało pewne trudności (o 10 pp. więcej niż w I kwartale 2024 roku, kiedy wynosiło to 2.2%). Najczęstszym incydentem były trudności wynikające ze stanu wojennego i powszechnej mobilizacji, zidentyfikowane przez 38 uczestników. Tylko 2% uczestników napotkało trudności na granicy polskiej.

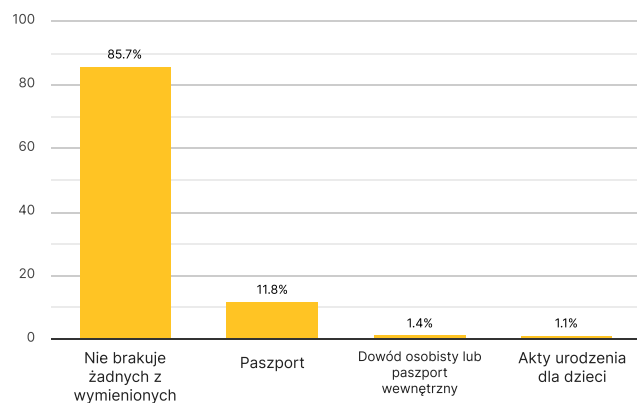
W tym cyklu PM włączyło pytanie dotyczące wyzwań, z jakimi mierzyli się mężczyźni przy przekraczaniu granicy do lub z Ukrainy z powodu stanu wojennego i zmian w zakresie mobilizacji. Tylko niewielki odsetek, 3.2%, zgłosił trudności podczas przekraczania granicy. Przyczyny tych trudności były różne, od braku odpowiednich dokumentów po komplikacje związane z próbami opuszczenia tymczasowo okupowanych terytoriów przez Rosję.

Dostęp do dokumentacji, konsulatów i świadczeń

Znacząca większość respondentów (85.7%) nie zgłosiła żadnych brakujących dokumentów tożsamości (ukraińskich), przy czym tylko 11.8% nie posiada międzynarodowego paszportu.⁷ Spośród tych z osób, wskazujących na brak jednego z dokumentów, 8% stanowią mężczyźni (4 osoby). Większość uczestników potwierdziła możliwość uzyskania lub odnowienia dokumentacji w Polsce. Jednakże 25% osób przyznaje, że nie są w stanie tego zrobić.

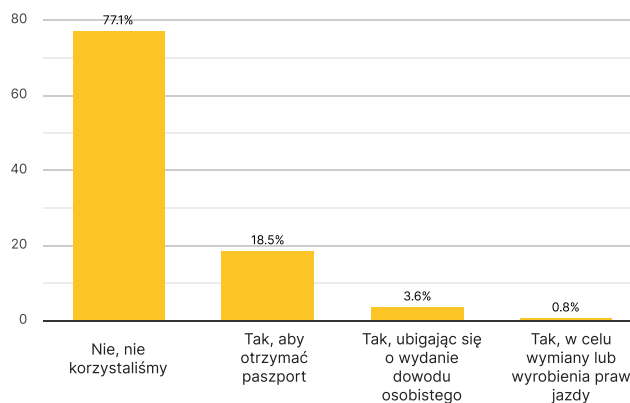
Czy Pan/i lub któryś z członków gospodarstwa domowego nie posiada dokumentów tożsamości?

W poprzednich cyklach jednym z głównych problemów była potencjalna utrata numeru PESEL UKR i wynikające z tego ograniczenie dostępu do świadczeń socjalnych. W tym cyklu wszyscy respondenci zgłosili posiadanie numeru PESEL UKR. Około 12% musiało ponownie złożyć wnioski o PESEL UKR, a spośród nich 68.8% doświadczyło długich kolejek i wydłużonych czasów oczekiwania.

Ponad 14.9% respondentów musiało wrócić do Ukrainy, aby uzyskać, przedłużyć lub przywrócić określone dokumenty, przy czym czterem osobom brakowało międzynarodowego paszportu. Co więcej, 5.5% wskazało na potrzebę wizyty w Ukrainie, w celu załatwienia kwestii dokumentacji, ale nie byli w stanie tego zrobić. W tej grupie cztery osoby nie posiadały międzynarodowych paszportów, a dwie osoby nie miały dowodu osobistego/wewnętrznego paszportu.

Czy Pan/i lub inny członek gospodarstwa domowego korzystaliście z usług SE Dokument?

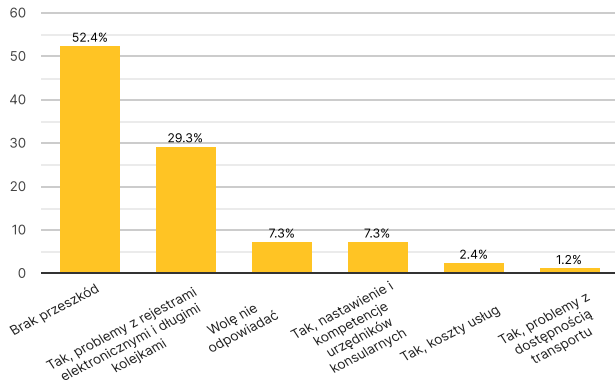
Większość respondentów nie korzystała z usług konsularnych ani usług SE Dokument. Tylko 18.9% zgłosiło potrzebę korzystania z usług konsularnych, z czego 8.9% ubiegało się o niezbędne dokumenty, takie jak paszporty zagraniczne lub dokumenty powrotne. Dodatkowo 7% poszukiwało innych form pomocy, w tym pełnomocnictwa, usług paszportowych dla dzieci lub wnuków, poprawiania błędów w dokumentacji lub rozwiązywania problemów mieszkaniowych. Niewielki procent osób ubiegało się o uwierzytelnienie dokumentów, rejestrację dzieci lub rejestrację konsularną. Ze względu na ograniczoną liczbę respondentów płci męskiej nie ma możliwości właściwej oceny, w jaki sposób zmiany legislacyjne wpłynęły na świadczenie usług konsularnych dla mężczyzn. Choć respondenci zgłaszali takie ograniczenia i odmowy.

„Złożyłam wniosek o ślub, ale go odrzucono, kazano nam wrócić do Ukrainy, udać się do wojskowego biura rejestracji i poboru. Tam wiem, że zabiorą mojego partnera i spotka go ten sam los, co mojego byłego męża, który zginął na wojnie”

(Kobieta, 49)

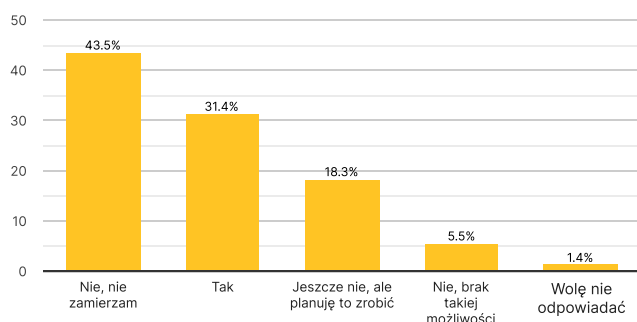
Czy Pan/i lub członkowie gospodarstwa domowego napotkaliście trudności z dostępem do ukraińskich konsulatów?

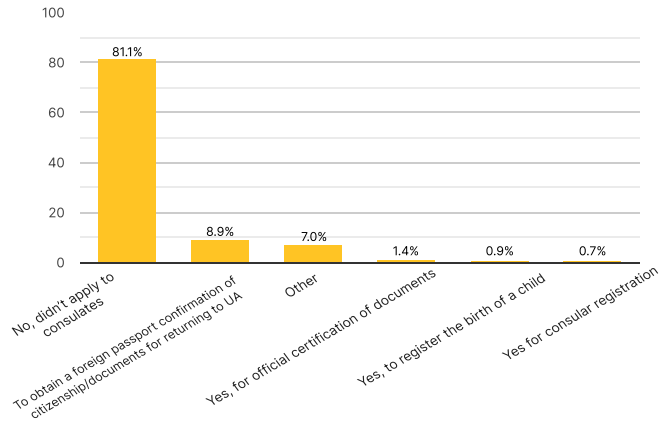
Ponad połowa uczestników nie napotkała znaczących wyzwań podczas składania wniosków do ukraińskich konsulatów. Najczęstsze zgłaszane problemy dotyczyły dostępu do rejestru elektronicznego i długiego czasu oczekiwania (29.3%). Podczas gdy większość użytkowników nie napotkała wyzwań z polskimi cyfrowymi usługami administracyjnymi, problemy z instalacją aplikacji pojawiły się u 10.7%.

Znaczna część respondentów (43.5%) nie rozważa aplikowania o kartę pobytu czasowego, nie złożyła wniosku ani nie planuje go złożyć. Ponadto 32.5% złożyło taki wniosek, a ponad 18% zamierza zrobić to w przyszłości.⁸

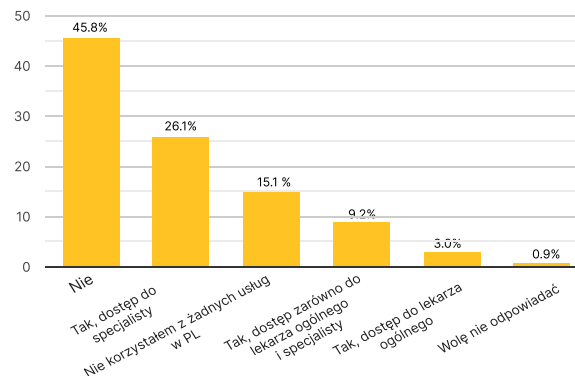
Czy złożyli Państwo wnioski o pobyt tymczasowy?

Czy Pan/i lub członkowie gospodarstwa domowego korzystaliście z ukraińskich konsulatów?

Czy Pan/i lub członkowie gospodarstwa domowego mieli trudności z dostępem do usług medycznych?

Ponad 45% respondentów nie zgłosiło trudności w dostępie do usług medycznych w Polsce. Jednak prawie 50% nadal napotkało wyzwania, szczególnie w zakresie usług specjalistycznych, lekarzy rodzinnych lub obu. Wśród największych wyzwań wskazano na długi czas oczekiwania. Coraz więcej respondentów w II kwartale 2024 roku wskazało na wizyty w Ukrainie celem skorzystania z tamtejszej służby zdrowia — 47%, w porównaniu do 41% w I kwartale i 23% w IV kwartale 2023 roku. Jest to w dużej mierze spowodowane postrzeganymi trudnościami w dostępie do lub jakości opieki w Polsce. Wyniki te znajdują potwierdzenie w statystykach Polskiego Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz Światowej Organizacji Zdrowia (WHO).

Znaczenie opieki zdrowotnej dla uchodźców jest dodatkowo podkreślone w regionalnej analizie UNHCR z 2024 roku, gdzie wskazuje się opiekę zdrowotną jako priorytet dla 34% respondentów. W ciągu 30 dni poprzedzających badanie, 28% gospodarstw domowych potrzebowało usług medycznych. Spośród nich 89% miało dostęp do wsparcia medycznego, podczas gdy 11% wskazało na brak tej możliwości.

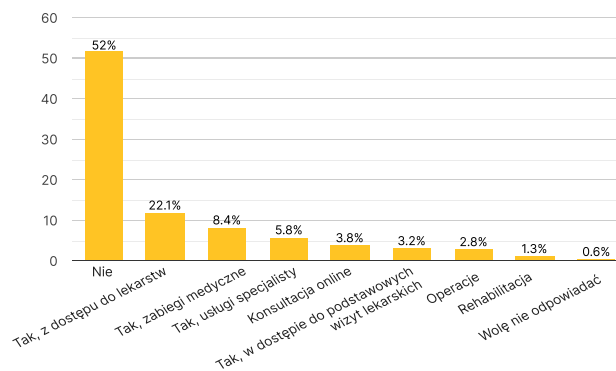
Wśród nich 38% osób z niezaspokojonymi potrzebami zdrowotnymi miało trudności z umawianiem wizyt, 27% napotkało bariery językowe, a 19% nie wiedziało, jak uzyskać dostęp do usług. Średnio, gospodarstwa domowe przeznaczały 9% swoich wydatków na opiekę zdrowotną. Wydatki te wzrosły do 12% w gospodarstwach domowych z członkiem cierpiącym na chorobę przewlekłą, w porównaniu do 4% w gospodarstwach domowych nie obciążonych chorobami przewlekłymi.

Dodatkowo, rodziny z osobą z niepełnosprawnością wydawały znacznie więcej na opiekę zdrowotną — średnio 15%, w porównaniu do 8% w gospodarstwach domowych nie uwzględniających osób z niepełnosprawnościami (odpowiednio 16% i 7% w Polsce).

Warto zaznaczyć, że te same problemy z dostępem do opieki zdrowotnej dotyczą ludności przyjmującej. System opieki zdrowotnej charakteryzuje się długimi okresami oczekiwania i ograniczoną dostępnością specjalistycznych usług w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ).

W 2024 r. GUS we współpracy z WHO opublikował (interaktywną) [analizę dotyczącą zdrowia ukraińskich uchodźców](#). Dane z początku 2024 r. wskazywały, że większość ukraińskich uchodźców w Polsce nie potrzebowała opieki zdrowotnej w ciągu 30 dni poprzedzających wywiady. Jednak 48.6% wymagało opieki zdrowotnej z różnych powodów. Wśród najczęściej zgłaszanych potrzeb zdrowotnych w pierwszym kwartale 2024 r. były ostre choroby (około 39%) i obawy dotyczące zdrowia zębów (10.6%).

Czy Pan/i lub którykolwiek z członków gospodarstwa domowego korzystaliście z usług medycznych w Ukrainie od czasu przybycia do Polski?

Ryzyko problemów w zakresie zdrowia psychicznego do dalszego monitoringu

W analizie regionalnej UNHCR 2024 podkreślono, że 19% osób borykało się z kwestiami zdrowia psychicznego i psychospołecznego (MHPSS) wpływającymi na ich codzienne życie, a 30% gospodarstw domowych zgłosiło, że co najmniej jeden z ich członków był dotknięty tymi problemami. Ponadto wyzwania związane ze zdrowiem psychicznym były znacznie częstsze wśród osób niepełnosprawnych (42%) w porównaniu do osób bez niepełnosprawności (17%).

Ustalenia UNHCR znajdują również potwierdzenie w analizie wywiadów jakościowych w tym cyklu IRC PM. Wskazuje się na ryzyko stresu i problemów zdrowia psychicznego. Wywiady z kluczowymi informatorami wskazały, że osoby te zmagają się z ograniczonym dostępem do spersonalizowanego wsparcia psychologicznego, szczególnie długoterminowych usług niezbędnych do rozwiązania głęboko zakorzenionych problemów zdrowia psychicznego i psychospołecznego.

Kluczowe bariery w dostępie do wsparcia zdrowia psychicznego

- Bariery językowe: wyzwania w komunikacji z pracownikami służby zdrowia z powodu niewystarczającej znajomości języka.
- Brak wyspecjalizowanych specjalistów: W Narodowym Funduszu Zdrowia brakuje specjalistów w zakresie zdrowia psychicznego, którzy potrafią porozumiewać się w językach uchodźców.
- Czas oczekiwania: Długie okresy oczekiwania na wizytę u psychologa lub psychiatry stanowią istotną przeszkodę.
- Stygmatyzacja pomocy psychologicznej i dbania o zdrowie psychiczne w społeczeństwie ukraińskim (jak i w przyjmującym)

- Niska świadomość: Rodzice i opiekunowie często nie są świadomi potrzeb dzieci w zakresie wsparcia psychologicznego.
- Różnice systemowe: Istnieją niejasne różnice między systemami wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego w Polsce i na Ukrainie.

Przedstawiciel lokalnej organizacji pozarządowej z Katowic zauważył:

Jest grupa osób, które uznają swoją potrzebę wsparcia, często mają do czynienia z poważnymi zaburzeniami lub ciężkimi okolicznościami. Ich problemy mogą być wywołane przez wojnę lub sytuacje społeczno-ekonomiczne, takie jak spadek statusu materialnego lub złe warunki życia. Dla tych osób niezbędna jest długotrwała, ciągła psychoterapia.

(KII, lokalne NGO, Katowice)

W Polsce specjaliści zajmujący się zdrowiem psychicznym (zwłaszcza psychoterapeuci) mają zróżnicowane wykształcenie, w tym medyczne a nawet filozoficzne, podczas gdy w Ukrainie zawód ten jest ściślej związany ze studiami pedagogicznymi, a zatem bardziej koncentruje się na dzieciach. Różnica ta dodatkowo komplikuje zrozumienie i akceptację usług w zakresie zdrowia psychicznego.

W Polsce jest też tak, że nie każdy psychoterapeuta jest psychologiem i odwrotnie. Bywają to osoby po studiach medycznych i filozoficznych. W Ukrainie, ten zawód bardziej wywodzi się to ze studiów pedagogicznych, a więc naturalnie bardziej kojarzy się z dziećmi. Wydaje się, że dorosłym zostaje już tylko psychiatra, a to kojarzy się fatalnie.”

(KII, psycholog, NGO, Gdynia)

Są osoby, które mają poważne problemy psychiczne i często doświadczyły już zaburzeń i trudności psychicznych w krajach pochodzenia. One teraz pozostają poza systemem opieki zdrowotnej. Jeżeli chodzi o osoby uzależnione, o ile ma się szczęście i trafi się na kogoś doświadczonego, plus minus na migi można sobie poradzić. W terapii uzależnień jest to jeszcze jakoś wykonalne. Jest też cała masa osób, które doświadczają „mniejszych dolegliwości” obniżenia nastroju czy niezadowolenia, przy skumulowanym stresie może to jednak wprawiać ich w poważniejsze sytuacje zdrowotne. Dodatkowo dochodzi do stygmatyzacji usług psychologicznych w tej społeczności – po prostu nie chcą z nich korzystać”

(KII, psycholog, NGO, Gdynia)

Ważne jest budowanie wśród rodziców świadomości znaczenia zdrowia psychicznego dzieci. Rodzice dostają informację, że powinni się zgłosić do poradni psychologicznej. Jest to wyjątkowy twór, nieznaną w Ukrainie. Schemat ten po prostu w różnych krajach jest inny. W innych krajach czasami zadania opieki psychologicznej realizowane są przez szkoły. Tutaj dostają informację, że dziecko powinno udać się do takiej „instytucji” i nie rozumieją, dlaczego oraz z czym się to wiąże. Z resztą często dotyczy to też polskich rodziców.

(KII, psycholog, NGO, Gdynia)

Problemy w zakresie zdrowia psychicznego i potrzeby wsparcia psychologicznego mogą narastać też wśród dzieci i młodzieży.

Musimy zainteresować się wsparciem psychologicznym, długoterminowym dla dzieci. Uczęszczają do polskich szkół, miały wcześniej taryfy ulgowe, ale minęły już 2 lata. Jeśli nauczyciel widzi teraz, że mierzą się z trudnościami, to nie będzie już po 2 latach wiązał tego z brakiem znajomości języka, ale będzie dostrzegał problem i deficyt tego dziecka.

(KII, lokalne NGO, Gdynia)

Raport IOM (2024) dotyczący potrzeb wsparcia zdrowia psychicznego i psychospołecznego wśród osób przebywających w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania podkreśla szczególne obawy dotyczące dobrostanu psychicznego i ogólnej satysfakcji z otrzymywanego wsparcia. **Ponad 33% respondentów oceniło swoje zdrowie psychiczne jako złe lub niezbyt dobre, a 14% zauważyło pogorszenie swojego stanu psychicznego od momentu przyjazdu do Polski.** Słabe zdrowie psychiczne było również powiązane z ogólnie złym stanem zdrowia. IOM zidentyfikowało kilka czynników powodujących negatywny nastrój, w tym niepewność, brak poczucia bezpieczeństwa co do przyszłości oraz niezadowolenie z miejsca zakwaterowania. Uczestnicy wspominali o takich problemach jak złe warunki mieszkaniowe, a nawet poczucie bycia więźniem w tych obiektach.

Konieczne jest odejście od postrzegania długotrwałego wysiedlenia jako jednego, ciągłego wydarzenia. Rzeczywistość przedłużających się kryzysów (ang. protracted crisis) jest znacznie bardziej złożona, zwłaszcza w kontekście potrzeb populacji wysiedlonych. Zdrowie jest powiązane z wieloma czynnikami społecznymi i ekonomicznymi, które wpływają na stan zdrowia i są ściśle związane z uwarunkowaniami społecznymi, takimi jak dostęp do środków utrzymania i bezpiecznego mieszkania, będącymi kluczowymi elementami integracji.⁹

Rosnąca potrzeba wsparcia psychologicznego jest często pomijana, gdy uwaga przenosi się z pomocy doraźnej na działania integracyjne. Chociaż kursy językowe są istotne, prawdziwym problemem jest to, że ten proces zaniedbuje pogłębiający się kryzys zdrowia psychicznego wśród uchodźców, potęgowany przez przedłużającą się wysiedlenie.

KII, ekspert ds. migracji, Gdynia)

Edukacja i opieka nad dziećmi

Ponad 35% uchodźców zgłosiło, że ich dzieci nie są zapisane do polskiego systemu edukacji, w porównaniu do 25% w pierwszym kwartale.

Głównymi powodami były preferencje rodziców, aby utrzymać dzieci w ukraińskim systemie nauczania (zarówno online, jak i stacjonarnie), co stanowiło 44% odpowiedzi. Inne wyzwania to trudności z adaptacją do polskich szkół, zwłaszcza dla tych, którzy próbowali zapisać swoje dzieci do ukraińskich szkół offline lub lokalnych polskich szkół.

Niektórzy respondenci wyrazili zamiar zapisania swoich dzieci we wrześniu, szczególnie wśród nowo przybyłych. Zauważono również problemy dla dzieci z niepełnosprawnościami oraz trudności związane z procesem uzyskiwania orzeczenia o niepełnosprawności dziecka.

Wśród zidentyfikowanych wyzwań edukacyjnych **23.5% respondentów zgłosiło dyskryminację ze strony rówieśników lub nauczycieli, a 20% wskazało na trudności związane z poruszaniem się w dwóch różnych systemach edukacyjnych.** Dodatkowo niektórzy respondenci podkreślili brak jakichkolwiek problemów edukacyjnych. Inne kwestie obejmowały bariery językowe i trudności z adaptacją.

Przemoc w szkole i przemoc rówieśnicza

W tym cyklu po raz pierwszy zapytano uchodźców, czy ich dzieci doświadczyły przemocy rówieśniczej w szkole. Ponad 99% nie zgłosiło żadnych przypadków bullyingu. Wynik ten może być zaskakujący, biorąc pod uwagę poprzednie raporty IRC Child Protection Monitoring, w których dzieci same wskazywały na przypadki przemocy i identyfikowały zagrożenia z tym związane. Ustalenia z audytu bezpieczeństwa przeprowadzonego przez IRC również identyfikują problem bullyingu (we wszystkich grupach fokusowych).

WYZWANIA

W SZKOLE:

**23.5% WSKAZAŁO NA
DYSKRYMINACJĘ ZE
STRONY NAUCZYCIELI I
RÓWIEŚNIKÓW**

Zrozumienie, w jaki sposób rodzice postrzegają i konceptualizują bullying, ma kluczowe znaczenie dla badań i działań interwencyjnych.¹⁰

Widoczne są też doniesienia medialne przedstawiające przypadki dyskryminacji i ryzyk związanych z przemocą w szkołach. **Obawy przed dyskryminacją i przemocą rówieśniczą pojawiają się także w kontekście wprowadzonego obowiązku szkolnego dla dzieci z Ukrainy, od września 2024 roku.**

Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy wprowadza kilka zmian w edukacji ukraińskich dzieci w polskim systemie oświaty. Od 1 września 2024 r. ukraińskie dzieci zobowiązane są do uczestniczenia w polskim systemie edukacji, aby mogły kwalifikować się do świadczenia 800+ w Polsce. Nowe przepisy obejmują również przedłużenie darmowej nauki języka polskiego z 24 do 36 miesięcy dla uczniów, którzy uczą się tego języka od roku szkolnego 2022/2023 oraz 2023/2024. Uczniowie ósmej klasy będą mieli możliwość pominięcia egzaminu z języka polskiego w roku szkolnym 2024/2025. Dodatkowo wprowadzona zostanie funkcja asystenta międzykulturowego.¹¹

Zgodnie z raportem CEO z początku 2024 roku, 53% dzieci uchodźców w wieku szkolnym wciąż znajduje się poza polskim systemem edukacji. Obecnie w polskim systemie jest co najmniej 112 800 dzieci w szkołach podstawowych i 43 600 nastolatków w szkołach średnich. Uczniowie-uchodźcy z Ukrainy stanowią prawie 3% wszystkich uczniów w Polsce.

Co istotne, 3% uczniów-uchodźców jest zapisanych do klas przygotowawczych, podczas gdy pozostałe 97% uczęszcza do tradycyjnych klas. Na początku 2024 r. w Polsce funkcjonowało 288 klas przygotowawczych z 3 700 uczniami, choć liczba ta stale maleje. Obecnie w 85% powiatów nie ma żadnych klas przygotowawczych. Co czwarta klasa w Polsce ma ucznia z doświadczeniem uchodźczym.¹²

10. Więcej informacji na temat postrzegania bullyingu przez rodziców i opiekunów: Frontiers | Understanding Responses to Bullying From the Parent Perspective (frontiersin.org). Ponadto raport UNESCO pokazuje aktualne globalne i regionalne rozpowszechnienie i trendy związane z przemocą w szkole. Więcej informacji można znaleźć tutaj: Addressing cases of bullying in education facilities: systematic approach | UNICEF

11. Zobacz więcej: Uczniowie z Ukrainy w polskich szkołach – nowe rozwiązania prawne - Ministerstwo Edukacji Narodowej - Portal Gov.pl (www.gov.pl)

12. CEO (2024): Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w polskim systemie edukacji (ceo.org.pl). CEO opracowało również model integracji edukacyjnej w szkołach przyjmujących uczniów ze środowisk migracyjnych. Dostępny tutaj: Opracowaliśmy model pracy szkoły, w której są uczniowie-migranci - Blog CEO

„Dzieci są bardziej niż dorośli obciążeni stresem akulturacyjnym. Tracą swój świat. Trafiają do szkoły, w której nikt ich nie rozumie. Rzeczywistość szkolna i edukacyjna w innym języku bywa straszna. Na szczęście jest możliwość otwierania oddziałów przygotowawczych, ale nie każdy z nich korzysta. Czasami brakuje na to przestrzeni, a czasami brakuje ludzi. Brakuje doświadczeń wśród kadry i szkoleń.” (KII, przedstawiciel szkoły, Warszawa)

(KII, school representative, Warsaw)

„Grupą mierzącą się z nieco większymi wyzwaniami od innych są dzieci w wieku 13-14 lat. Nie ma odpowiednich materiałów edukacyjnych, które by pomogły im wskoczyć na odpowiedni poziom. Nie uczą się języka polskiego, a oddziały przygotowawcze są na bardzo słabym poziomie” (KII, lokalny NGO, Katowice).

(KII, local NGO, Katowice)

We wszystkich wywiadach (KII) zauważono pewne przeszkody i niedociągnięcia w sposobie realizacji procesu wprowadzania obowiązku szkolnego:

- **Niedostateczna komunikacja:** Brakuje odpowiedniej komunikacji ze strony władz lokalnych, organów państwowych i samorządowych w kierunku szkół, nauczycieli oraz rodzin uchodźczych.
- **Pogłębianie się nierówności:** Skupienie się na zmianach w systemie edukacji dotyczących głównie ukraińskich uchodźców, przy jednoczesnym pomijaniu innych cudzoziemców oraz podejścia wielokulturowego, pogłębia istniejące nierówności.
- **Niewystarczające przygotowanie:** Klasy przygotowawcze nie są odpowiednio przygotowane pod względem praktycznym, brakuje wystarczającej liczby personelu i niezbędnych zasobów. Istnieje także deficyt kompetencji w pracy z dziećmi niemówiącymi po polsku.
- **Lekceważenie przemocy rówieśniczej:** Przemoc rówieśnicza i bullying pozostają nierozwiązane w szkołach, a środki przeciwdziałania przemocy, w szczególności wobec cudzoziemców, są niewystarczające.

- **Brak odpowiedniej komunikacji na temat nowych standardów:** Brakuje odpowiedniej komunikacji dotyczącej wdrażania nowych standardów ochrony dzieci (tzw. Ustawy Kamilka) w szkołach.
- **Brak anonimowych mechanizmów zgłaszania przemocy (także przemocy rówieśniczej):** Istotne jest ustanowienie mechanizmów umożliwiających uczniom anonimowe zgłaszanie przypadków przemocy, zgodnie z wymogami ustawy Kamilka. Mechanizmy te powinny uwzględniać sytuację dzieci cudzoziemców.¹³

Fundacja „Dajemy Dzieciom Siłę” (FDDS) w swoim corocznym raporcie na temat przemocy wobec dzieci w Polsce również uwzględniła sytuację dzieci z Ukrainy. W ogólnych rekomendacjach fundacja podkreśla potrzebę zwiększenia działań profilaktycznych i edukacyjnych wśród dzieci i młodzieży, zauważając, że tylko jedna trzecia uczniów zgłasza udział w programach antyprzemocowych. Oprócz wdrażania standardów ochrony dzieci, kluczowe jest prowadzenie działań profilaktycznych dotyczących przemocy rówieśniczej, zarówno fizycznej, jak i psychicznej. Są to najczęściej doświadczane formy przemocy wśród młodych ludzi, a ich występowanie znacznie wzrosło w ciągu ostatniej dekady.

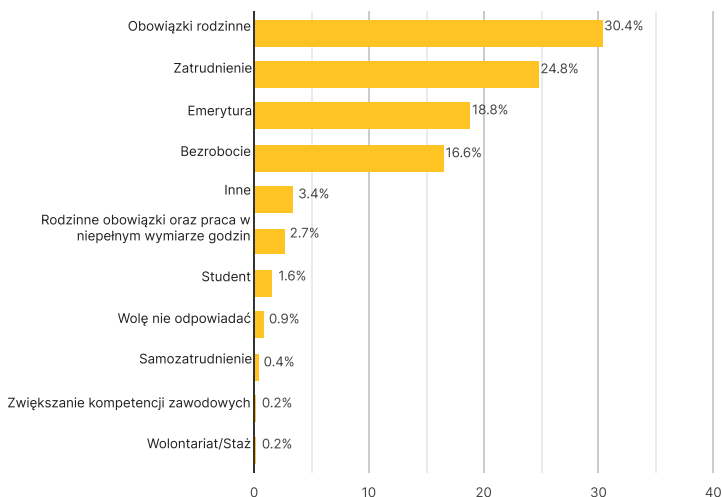
Zdjęcie: Oleksandr Rupeta dla IRC

Główna aktywność i źródło utrzymania

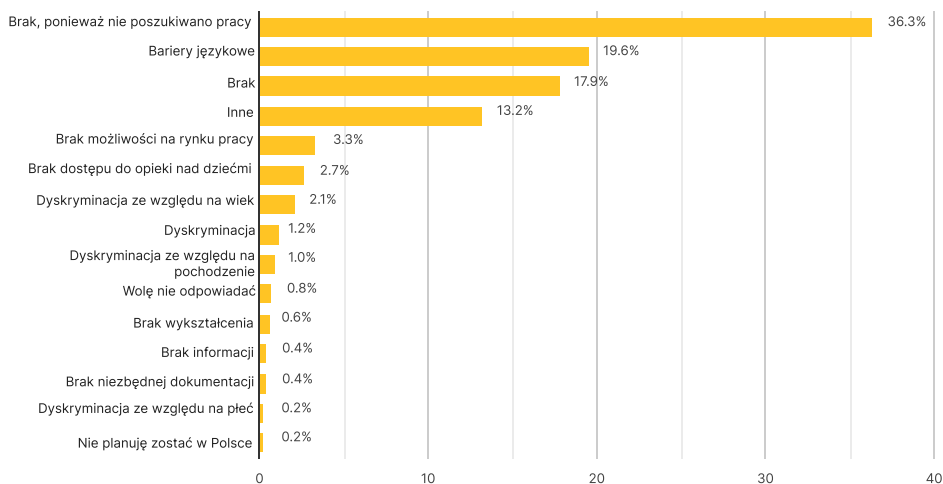
Znaczna część respondentów przed opuszczeniem Ukrainy była zatrudniona (51.9%), ponadto 9.6% osób pracowało na własny rachunek, a 16.5% przeszło na emeryturę przed opuszczeniem Ukrainy.

Tylko 1.4% osób było bezrobotnych w kraju pochodzenia. Po wysiedleniu największa grupa respondentów zajmuje się obecnie przede wszystkim obowiązkami rodzinnymi (30.4%). Kolejną grupą są osoby zatrudnione (24.8%) i emeryci (18.8%). Warto zauważyć, że liczba osób bezrobotnych w Polsce (w porównaniu do tych deklarujących bezrobocie w Ukrainie) wzrosła o ponad 15 punktów procentowych.

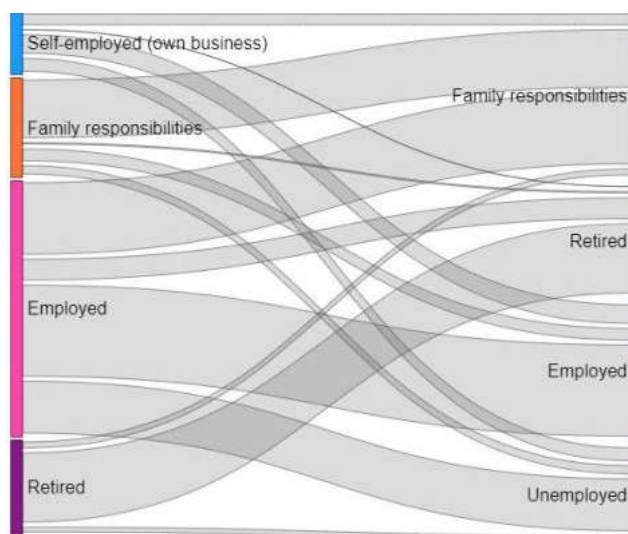
Główna aktywność w Polsce

Przeszkody w poszukiwaniu pracy

Według danych PM osoby, które były zatrudnione w Ukrainie, doświadczyły różnych zmian w swojej sytuacji zawodowej. **W Polsce: 46 z tych osób jest obecnie bezrobotnych, 80 z nich pozostaje zatrudnionych w Polsce, a ponad 60 osób zamieniło zatrudnienie na rzecz obowiązków rodzinnych.** Co więcej, 12 osób, które posiadały własną firmę w Ukrainie, obecnie jest bezrobotnych w Polsce.

Najczęściej wskazywanym źródłem utrzymania są świadczenia socjalne, np. 800+ (41.8%), a następnie dochody z pracy w Polsce (19.1%).

Wśród barier stających na przeszkodzie w poszukiwaniu pracy w Polsce, najczęściej wymieniano brak znajomości języka.

**TYLKO 1,4%
RESPONDENTÓW BYŁO
BEZROBOTNYCH W
UKRAINIE, A 16,6%
POZOSTAJE
BEZ PRACY W POLSCE.**

Ryzyko wykorzystywania pracowniczego do dalszego monitoringu

„Prawda jest taka, że większość osób już od początku liczyła się z tym, że będzie wykorzystywana i wyzyskiwana. Ale co daje ta świadomość, jeśli mają dostęp wyłącznie do tego rodzaju pracy. Mają przekonanie, że zostają dla nich „ochłapy na rynku pracy.” (KII, lokalny NGO, Katowice)

(KII, local NGO, Katowice)

Największy odsetek respondentów, 41.5%, wskazał, że nie doświadczył żadnych problemów związanych z pracą. Następnie 34.9% wskazało, że albo nie miało doświadczenia zawodowego w Polsce, albo nie szukało zatrudnienia. Inne kwestie, choć rzadziej zgłaszane, stanowiły 12.8%. Bardziej konkretne problemy związane z pracą, takie jak otrzymywanie niższego wynagrodzenia niż inni pracownicy i brak umów, zostały zgłoszone odpowiednio przez 2.6% i 2% respondentów. Chociaż problem ten nie jest od razu widoczny w danych ilościowych, wyłania się on z komentarzy uchodźców dotyczących ich doświadczeń zawodowych i bezpieczeństwa. Informacje na temat kwestii związanych z rynkiem pracy i potencjalnym wyzyskiem pojawiły się również w kilku wywiadach z kluczowymi informatorami.

Zauważyliśmy pewien trend, który dotyczy młodych dziewczyn, nie mających jeszcze dzieci. O nich rzadziej się pamięta. Widzimy, że kiedy znajdują pracę, nie mając jeszcze żadnych szczególnych kwalifikacji – a w szczególności znając języka. Trafiają do magazynu. Wszystko to odbywa się poza wszelką kontrolą. Pracują po 10-15 godzin w tygodniu. Jeśli mieszkają w ośrodkach zbiorowych, to jeszcze gorzej. Oddalone są przecież od potencjalnych miejsc pracy. Nieustannie ryzykują, że wpadną w sidła wyzysku. Magazyny, w których one pracują, to takie miejsca „gdzie nie widać ludzi”. Tam właśnie wydarza się ten wyzysk, tam gdzie ich nie widać, w hurtowniach, w magazynach, w fabrykach.

(KII, przedstawiciel lokalnego NGO, Katowice)

„Statystycznie wyróżnia się mniejszy odsetek obcokrajowców zatrudnionych na umowę o pracę. Mniej osób jest zatrudnionych na umowę o pracę, więcej jest umów tymczasowych i samozatrudnienia. Nie do końca rozumiemy, dlaczego tak się dzieje, ale w porównaniu z Polakami, Ukraińcy są znacznie częściej zatrudniani na gorszych umowach”

(KII, ekspert i przedstawiciel NGO, Gdynia)

Cykl ten obejmował również informacje na temat sektorów, w których uchodźcy pracują w Polsce, celem zrozumienia, gdzie doniesienia o nadużyciach są najczęstsze.

Jak wskazały niektóre respondentki:

„Nie płacili pełnej pensji, tylko połowę, więc musiałam odejść” **(Kobieta, usługi sprzątające)**

Komentarze uchodźców na temat nieprawidłowości dotyczyły szeregu sektorów, w tym fabryk, usług sprzątających, opieki domowej i sektora edukacji.

„Pracodawca odmawia oficjalnego zatrudnienia, nie pozwalając nawet na zawarcie umowy”

(Kobieta, usługi sprzątające)

„Polacy pracują po 7 godzin, podczas gdy ja i inne dziewczyny pracujemy po 12 godzin za niższą stawkę” **(kobieta, sektor nieokreślony).**

(Kobieta, niedookreślony sektor)

Ponadto istnieje zauważalna potrzeba monitorowania konkretnych grup zawodowych i zrozumienia różnorodnych wyzwań poszczególnych obszarów gospodarczych. Redukowanie tego do „ogólnego problemu” może przynieść efekt przeciwny do zamierzonego w przypadku zajmowania się i zwalczania nieprawidłowości. Konieczne jest również większe zaangażowanie władz lokalnych i struktur państwowych.

Osoba długo nie będzie uważać tego za wyzysk, jeśli dodatkowo będzie łączyć to ze świadczeniami z pomocy społecznej, będzie uważać to za zysk nawet. A nie wyzysk. Jeśli porównasz to do ubóstwa i wojny, to jak inaczej? **(KII, opieka społeczna, Katowice)**

Pilne potrzeby

Najpilniejsze potrzeby w II kwartale to nadal zatrudnienie (14%), zakwaterowanie (12%) i pomoc materialna (11.4%). W większości przypadków wskazano inne potrzeby (18.3%), które często obejmowały rzeczy podstawowe, takie jak żywność i ubrania. Niemniej jednak komentarze uchodźców zebrane w ankiecie PM ujawniają szeroki wachlarz niezaspokojonych potrzeb.

Potrzebuję paszportu dla matki, rehabilitacji dla dziecka, a co najważniejsze, muszę znaleźć stałą pracę, aby utrzymać rodzinę. Mam nadzieję, że w przyszłości będę mógł wynająć dom, ubiegać się o kartę pobytu i żyć jak wszyscy normalni ludzie.

(Kobieta, 48, Warszawa)

Brakuje normalnych mieszkań, brak normalnych warunków, bardzo mało miejsca, zwłaszcza dla mojego syna z jego syndromem

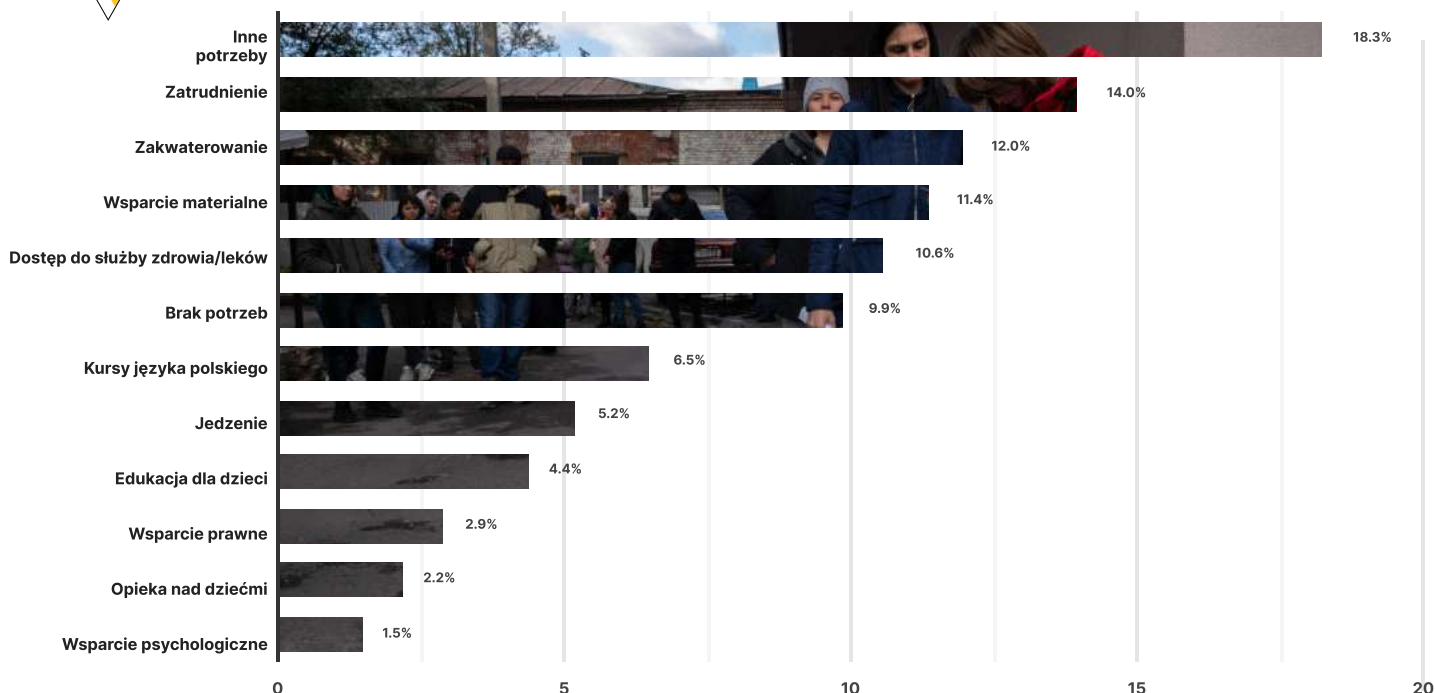
(Kobieta, 50, Katowice)

Inne wymienione potrzeby:

- **Żywność i odzież:** Podstawowe produkty, takie jak żywność i odzież.
- **Kursy językowe:** stale wskazywana jest potrzeba zwiększenia umiejętności językowych, w tym specjalistycznego języka polskiego. Potwierdzają to działania IRC w Katowicach, Gdyni i Warszawie.
- **Zakwaterowanie:** Dostępność przystępnego cenowo i odpowiedniego zakwaterowania jest poważnym problemem, zwłaszcza w obliczu zakończenia programów pomocy finansowej. Zostało to wyrażone w 12% odpowiedzi, a także dodatkowo wspomniane w kontekście innych potrzeb, takich jak specyficzne problemy w miejscach zakwaterowania zbiorowego.
- **Pomoc finansowa:** Uchodźcy konsekwentnie podkreślają potrzebę wsparcia finansowego na pokrycie podstawowych wydatków.
- **Łączenie rodzin:** połączenie z członkami rodziny wskazywano jako istotną potrzebę emocjonalną i psychologiczną.
- **Integracja społeczna:** Istnieje potrzeba organizacji większej liczby zajęć społecznych oraz integracji ze społecznościami lokalnymi.

Pilne potrzeby

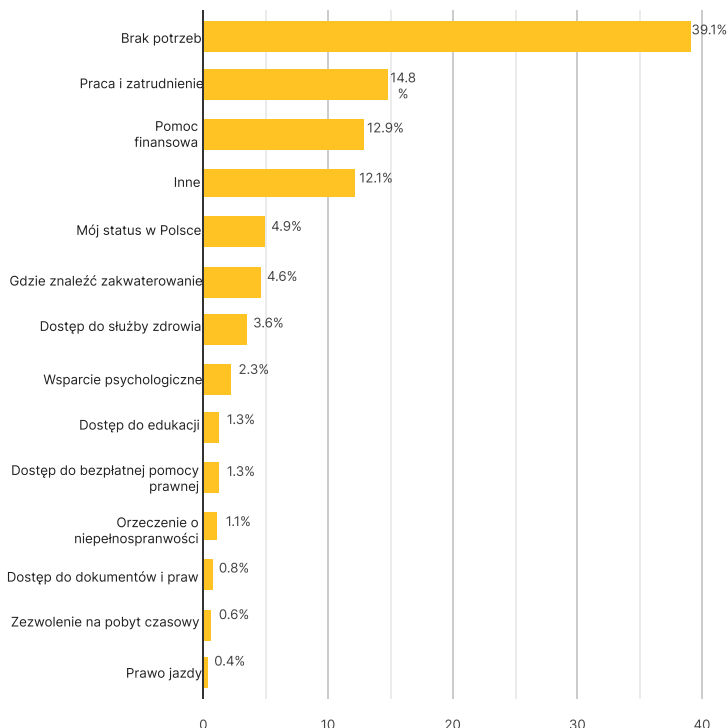

- **Edukacja i szkolenia zawodowe:** Istnieje duże zapotrzebowanie na możliwości edukacyjne, szkolenia zawodowe oraz doradztwo zawodowe w celu poprawy perspektyw zatrudnienia.
- **Pragnienie stabilności i samowystarczalności:** znalezienia stabilnego zatrudnienia i osiągnięcia samowystarczalności, co zmniejszyłoby zależność od pomocy.
- **Zdrowie psychiczne:** Wsparcie psychologiczne, zwłaszcza dla dzieci.
- **Dostęp do opieki zdrowotnej:** leki, a zwłaszcza usługi rehabilitacyjne są niezbędne.

Potrzeby informacyjne

Wzrosła liczba osób wskazujących na brak potrzeb informacyjnych (39.1%, poprzednio 27.3%). Wciąż jednak istnieje potrzeba informacji w zakresie możliwości zatrudnienia (14.8%). Jednocześnie potrzebna jest wiedza na temat pomocy finansowej (12.9%).

Potrzeby informacyjne

Zdjęcie: Tamara Kiptenko dla IRC

Intencje

Okolo 60% respondentów pozostało w Polsce bez wyjazdu do Ukrainy od momentu ich przybycia. Okolo 20% wróciło do kraju raz, a 16.2% respondentów odwiedziło Ukrainę 2-4 razy. Główną motywacją tych wizyt była potrzeba odwiedzenia krewnych/przyjaciół lub uzyskania dokumentacji.

Nadal wskazywano na **problemy związane z powrotem do Polski po krótkich wizytach w Ukrainie** (29.3%). Najczęstszymi były problemy z Diia.pl oraz utrata statusu ochrony tymczasowej (40% wskazań)¹⁴. Należy jednak zauważyć, że niekoniecznie były to problemy występujące w ciągu ostatnich 3 miesięcy badania.

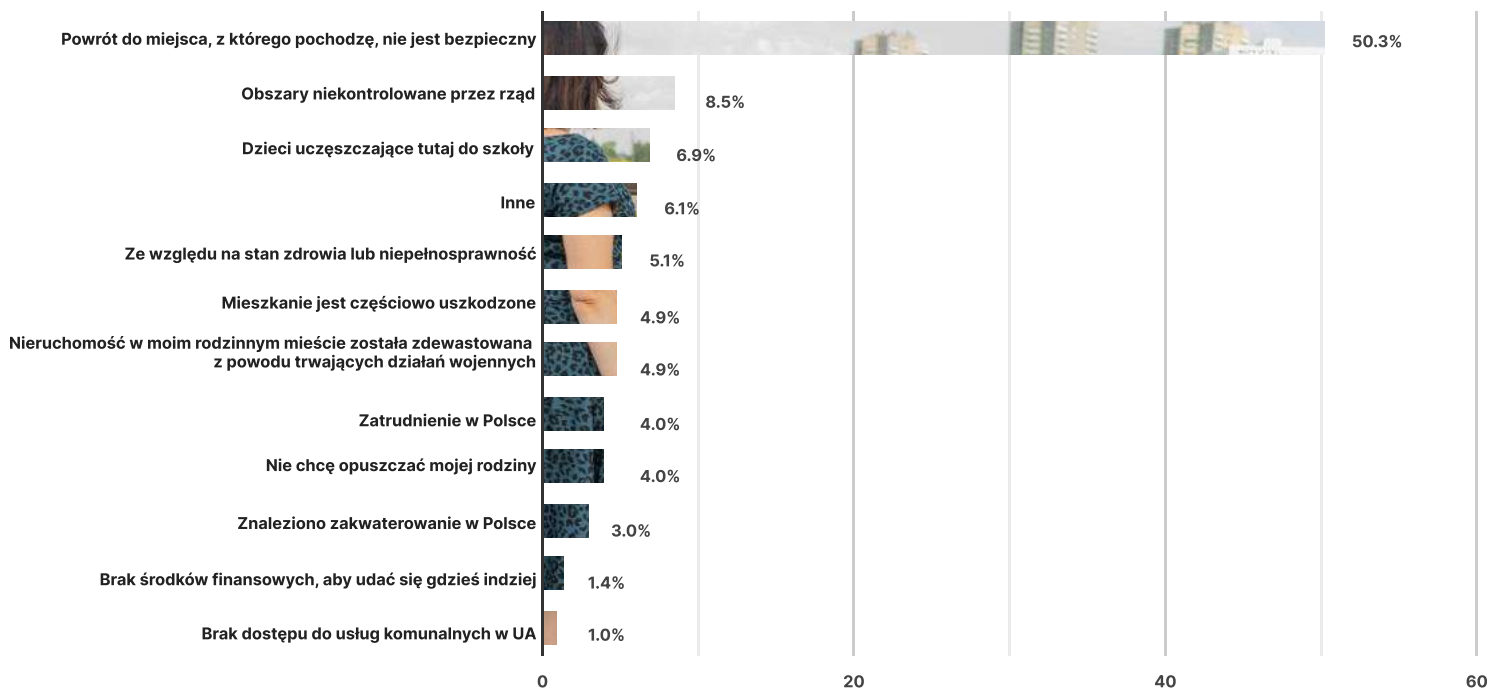
Obecnie 72.8% respondentów nie planuje powrotu do Ukrainy (w ciągu najbliższych trzech miesięcy), natomiast okolo 15.6% respondentów zamierza na chwilę udać się do kraju pochodzenia.

Wśród osób, które nie planują powrotu, 94% pozostanie w Polsce. Ci, którzy wskazali, że planują powrót do Ukrainy na stałe (1.6%), argumentowali to brakiem możliwości finansowych, aby pozostać w Polsce, decyzją rodziny o powrocie lub chęcią połączenia z rodziną.

Wśród powodów pozostania w Polsce najczęściej wskazywano kwestie związane z bezpieczeństwem w Ukrainie (ponad 60% odpowiedzi) oraz utratę mienia w kraju pochodzenia z powodu trwającego konfliktu (okolo 10%).

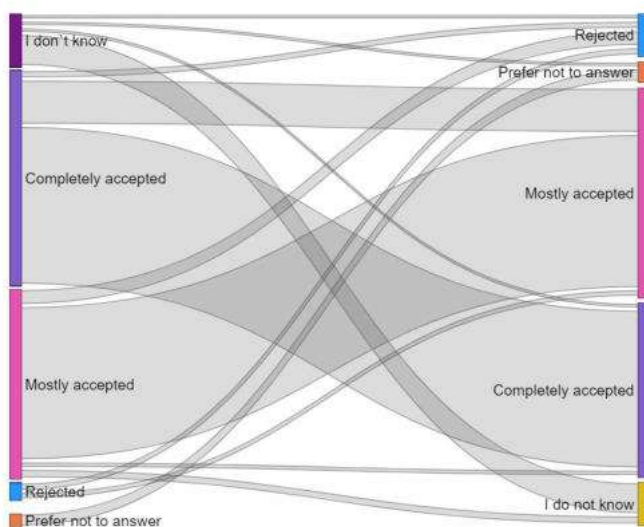
Niemniej jednak widoczna jest różnorodność powodów. Oprócz wymienionych, wskazywano również na uczestnictwo dzieci w polskim systemie edukacyjnym (7%) oraz problemy zdrowotne (5%).

Powody pozostania w Polsce

Spójność społeczna

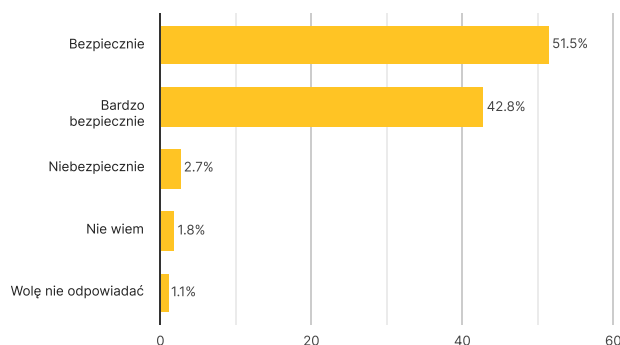
Blisko 85% respondentów czuje się całkowicie lub w większości akceptowanych przez lokalną społeczność. W niektórych przypadkach poziom całkowitej akceptacji krótko po przyjeździe zmienił się na zazwyczaj odczuwaną akceptację (ponad 9.8% respondentów). W kilkunastu przypadkach zmiana nastąpiła od całkowitej lub częściowej akceptacji do odrzucenia (16 osób).

Bezpieczeństwo

Poczucie bezpieczeństwa w Polsce

**PONAD 94%
RESPONDENTÓW
WSKAZAŁO, ŻE
CZUJE SIĘ W
POLSCIE
BEZPIECZNIE LUB
BARDZO
BEZPIECZNIE.**

Ponad 94% respondentów wskazało, że czuje się w Polsce bezpiecznie lub bardzo bezpiecznie, podczas gdy tylko 2.7% zgłosiło brak takiego poczucia (6% w Q1). Wśród tych osób 4 wskazały na przypadki dyskryminacji, 2 ze względu na pochodzenie oraz 2 na przemoc ze względu na płeć.

Ryzyko 1:

Ryzyko eksmisji i bezdomności

Uchodźcy borykają się z problemem znalezienia mieszkania, bo są one po prostu za drogie. Ktoś, kto przyjechał z rodziną i ma pieniądze, być może jest w stanie wynająć jakieś miejsce. A ci, którzy są tutaj sami, np. samotne matki albo osoby starsze, albo stoją w obliczu bezdomności, albo wynajmują mieszkanie za ostatnie pieniądze

(KII, NGO, Gdynia)

Bezdomność jest naruszeniem praw człowieka.¹⁵ Ryzyko bezdomności i braku stabilności mieszkalnej zostało sygnalizowane w trzech ostatnich kwartalnych raportach IRC. Czynniki kształtujące to ryzyko są również widoczne w bieżącym cyklu monitoringu. Co więcej, potrzeba zapewnienia stabilnego mieszkania nadal znajduje się w czołówce trzech najpilniejszych. Potwierdzają to wywiady z KII, które w większości (11/14) wskazują tę potrzebę jako jedną z trzech najistotniejszych.¹⁶

Bezdomność to problem wykraczający poza brak dachu nad głową, będąc złożonym zjawiskiem społecznym i problemem zdrowia publicznego. Definicje bezdomności uwzględniają również niestabilność mieszkalną. Migracja i uchodźstwo są uznawane za „nowe” strukturalne czynniki bezdomności. Niezbędne jest zrozumienie, czy w kraju przyjmującym istnieją odpowiednie systemy zakwaterowania na różnych etapach procesu azylowego i doświadczenia uchodźczego. Jeśli takie systemy są niewystarczające, istnieje ryzyko, że uchodźcy mogą napotkać kryzys bezdomności i być zmuszeni do korzystania z usług przeznaczonych dla osób bezdomnych. W zależności od przygotowania tych usług, problem może stać się obciążeniem dla systemu i państwa, a przede wszystkim zagrożeniem dla bezpieczeństwa tych osób.

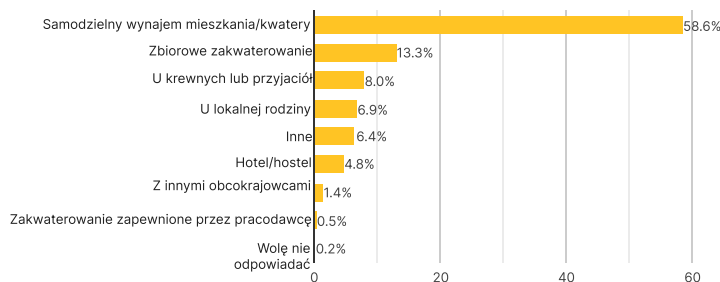

Dostęp do mieszkań samodzielnych wśród uchodźców – jest ogromnym problemem. Nikt nie potrafi sprostać cenom mieszkań, nawet w Katowicach.

(KII, Ukrainian local NGO, Katowice).

Ponad 47% respondentów zmieniło miejsce zamieszkania przynajmniej raz od momentu przyjazdu. Większość, bo 58.6% uchodźców, mieszka obecnie w wynajmowanych mieszkaniach. Ponad 13% respondentów przebywa w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania, a prawie 5% w hostelach. Inni są goszczeni przez przyjaciół, rodzinę lub osoby niespokrewnione. Istnieje również szeroki zakres „innych” opcji mieszkaniowych, w tym 11 respondentów wskazało na program 40+ i jego różne formy, takie jak np. dzielenie kosztów z organizacją pozarządową, mieszkanie z rodziną lub praca jako opiekunowie w tym samym miejscu zamieszkania.

Rodzaj zakwaterowania

Koresponduje to z danymi Sektora ds. Mieszkalnictwa i Zakwaterowania z 2024 roku. W skali całego kraju około 68% uchodźców wynajmuje mieszkania na rynku prywatnym, 12% współdzieli zakwaterowanie, 13% mieszka w hostelach, a 7% w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania.

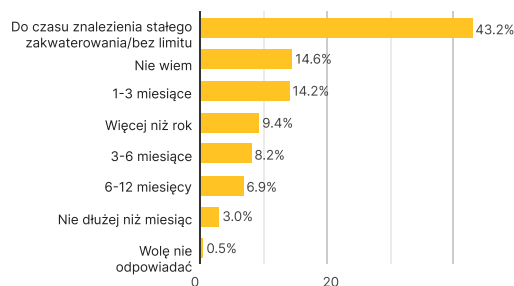
15. Zobacz więcej: Brown, P., Gill, S., & Halsall, J. P. (2022). The impact of housing on refugees: an evidence synthesis. *Housing Studies*, 39 (1), 227–271. <https://doi.org/10.1080/02673037.2022.2045007>

16. Analitycy i badacze zwracają uwagę, że wsparcie dla ponownego znalezienia miejsca do życia w Polsce opierało się na dwóch filarach: strukturach państwowych oraz osobach i rodzinach przyjmujących uchodźców, a także lokalnych i międzynarodowych organizacjach pozarządowych. Wraz z zamknięciem ośrodków zbiorowego zakwaterowania (zarówno małych do 10 osób, jak i większych), planami zniesienia programu 40+, słabnącą aktywnością podmiotów międzynarodowych (co może oznaczać ograniczone finansowanie dla lokalnych organizacji pozarządowych) oraz coraz bardziej widocznymi oznakami dyskryminacji i „zmęczenia” w społeczeństwie przyjmującym, ryzyko bezdomności i niepewności najmu staje się coraz bardziej widoczne.

KEY DATA

W tym cyklu PM, ponad 43% osób wskazało, że nie ma określonego limitu czasu, przez który mogą pozostać w aktualnym zakwaterowaniu.

Wzrosła liczba osób, które będą musiały opuścić miejsce zamieszkania w przeciągu 1-3 miesięcy. Łącznie około 30% osób nie ma zagwarantowanego miejsca od mieszkania na dłużej niż rok. Wśród tych osób, które musiały opuścić dane miejsce, najczęściej wskazało, że powodem jest kończący się program "40+".

Jak długo może Pan/i pozostać w obecnym miejscu zakwaterowania?

W badaniu oceniono również poczucie bezpieczeństwa w miejscach zakwaterowania. Ponad 90% respondentów **uznało swoje zakwaterowanie za bezpieczne lub bardzo bezpieczne**, podczas gdy jedynie 5% wyraziło obawy w tym zakresie. Obawy te nie ograniczały się do ośrodków zbiorowego zakwaterowania.

Kobieta, od której wynajmuję mieszkanie, za każdym razem przegląda nasze rzeczy. Mamy pokój bez zamka. Pobiera od nas opłatę "40+", którą sama płaci wynajmującemu. Mówi, że to jej sprawa.

(Kobieta, 56, Warszawa)

Ponadto 17 osób zgłosiło, że były zmuszane do świadczenia nieodpłatnych usług lub wykonywania prac w zamian za zapewnienie warunków bytowych podczas pobytu w danym zakwaterowaniu.

43%

RESPONDENTÓW NIE MA WSKAZANEGO LIMITU CZASU W OBECNYM ZAKWATEROWANIU

30%

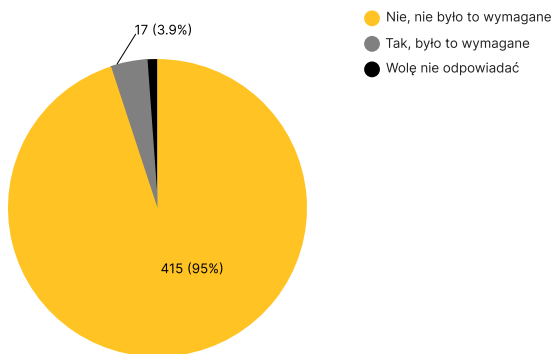
NIE MAJĄ ZAGWARANTOWANEGO MIESZKANIA NA DŁUŻEJ NIŻ ROK

40+

CZĘSTYM POWODEM OPUSZCZENIA OBECNEGO MIESZKANIA BYŁO WYGAŚNIĘCIE PROGRAMU 40+

Czy wymagano od Pana/i świadczenia nieodpłatnych usług lub usług w zamian za utrzymanie podstawowych warunków życia podczas zamieszkania?

Weźmy historię mężczyzny, który mieszkał w garażu. Właściciel pobierał świadczenie 40+, a warunki mieszkaniowe były katastrofalne. Śnieg i woda przeciekały przez metalowe drzwi garażu. On milczał i nikomu o tym nie mówił, ponieważ myślał, że tak właśnie powinno być

(KII, opieka społeczna, Gdynia)

W ramach monitoringu przeprowadzono również obserwacje w kilku ośrodkach zbiorowego zakwaterowania w Warszawie i Katowicach. W niektórych dużych ośrodkach w stolicy zaobserwowano problemy związane z brakiem podstawowych środków bezpieczeństwa oraz niewłaściwym wdrażaniem zasad ochrony. Naruszenia obejmowały brak prywatności, niewystarczające lub brak zaopatrzenia w żywność oraz warunki poniżające ludzką godność. W jednym przypadku zgłoszono przymusową pracę i wyzysk w zamian za zapewnienie miejsca w ośrodku zbiorowego zakwaterowania. W innym przypadku osoby, które były zwolnione z opłat, nadal były nimi obciążane.

Zmiany w finansowaniu zakwaterowania dla uchodźców z Ukrainy w Polsce

„Kończy nam się zasiłek 40 Plus, który pomógł nam opłacić czynsz. Mój tata jest niepełnosprawny i nie może zostać sam na długo, więc naprawdę potrzebujemy mieszkania socjalnego”

(Kobieta, 57 Warsaw)

Dotychczas istniały dwa główne sposoby świadczenia zakwaterowania dla uchodźców z Ukrainy. Te z Art. 12 oraz te z Art. 13 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy.

- **Artykuł 12.** zakładał, że Wojewoda lub inne organy administracji publicznej, w tym jednostki samorządu terytorialnego mogą zapewnić pomoc obywatelom Ukrainy poprzez zapewnienie zakwaterowania zbiorowego (w którym przebywa co najmniej 10 osób), poprzez prowadzenie punktów recepcyjnych, lub zapewnienie transportu związanego z zakwaterowaniem lub opieką medyczną.¹⁸

Od 1 lipca 2024 r. rodzice lub opiekunowie prawni muszą płacić 15 zł dziennie za zakwaterowanie małoletnich, które odejmowane jest od świadczenia wychowawczego 800+. W praktyce oznacza to zmniejszenie świadczenia o połowę. Zgodnie z nowelizacją specustawy, świadczenie wychowawcze (800+) będzie wypłacane tylko na dzieci, które realizują obowiązek szkolny albo obowiązek nauki, w myśl przepisów prawa oświatowego

- **Artykuł 13.** stanowił o możliwości uzyskania świadczenia pieniężnego, za zapewnienie zakwaterowania i żywienia obywatelom Ukrainy. Świadczenie nazywane potocznie było Programem “40+”, nawiązując do kwoty wsparcia o wysokości 40 zł za osobę, dziennie. Ze świadczeń korzystały zarówno osoby w mieszkaniach indywidualnych, jak i tych ze zbiorowego zakwaterowania.

Zakończenie programu z art. 13 z dniem 1 lipca 2024 r. ma znaczący wpływ na sytuację mieszkaniową uchodźców. W kwietniu 2022 r. z tego wsparcia korzystało już 600 000 osób. Zakończenie programu “40+” eliminuje możliwość rekompensaty kosztów schronienia i żywienia dla uchodźców wojennych. W konsekwencji po 1 lipca nowe przepisy specustawy wprowadzają finansowanie pobytu w obiektach zbiorowego zakwaterowania wyłącznie na podstawie umów podpisanych z wojewodą.¹⁹

18. Nowelizacja definiuje zakwaterowanie grupowe jako obiekt liczący co najmniej 10 osób. Wojewoda może zapewnić zakwaterowanie obywatelom Ukrainy bez względu na liczbę osób, jeżeli umowa została zawarta z organizacją non-profit istniejącą co najmniej 24 miesiące, która zapewni zakwaterowanie: osobom z orzeczeniem o niepełnosprawności lub ich opiekunom oraz kobietom powyżej 60. roku życia i mężczyznom powyżej 65. roku życia.
19. Co więcej, dane UNHCR pokazują znaczący wpływ dopłat do czynszu na wskaźnik ubóstwa wśród ukraińskich uchodźców. Bez wsparcia czynszowego wskaźnik ubóstwa wśród uchodźców wynosi 46%. Jednak po uwzględnieniu wsparcia mieszkaniowego jako pośredniego źródła dochodu, wskaźnik ten spada do 29%. Zobacz więcej: Document - Helping Hands - The Role of Housing Support and Employment Facilitation in Economic Vulnerability of Refugees from Ukraine (unhcr.org)

Zmiany w 40+ to ogromny problem. Ludzie wracają do Ukrainy albo przeprowadzają się do mniejszych miast, co w naszych warunkach oznacza społeczne wykluczenie. Tam nie znajdą pracy i nie będą mogli się utrzymać. Zamknięte koło.

(KII, przedstawicielka NGO, Gdynia)

Według informacji z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, w pierwszym kwartale 2024 roku około 50 000 osób korzystało ze wsparcia finansowego na podstawie Art. 13, z czego około 30 000 osób otrzymywało przedłużoną pomoc. Sugeruje to, że należą one do grup wrażliwych określonych w ustawie. Dane te mogą być niedoszacowane z powodu ograniczeń w systemie monitorowania liczby beneficjentów. Dodatkowo, według stanu na kwiecień 2024 roku, w ośrodkach zbiorowych zakontraktowanych przez wojewodów przebywało około 40 000 osób uchodźczych.

Wśród wywiadów eksperckich oraz komentarzy uchodźców pojawiły się informacje o różnych formach nadużyć w programie 40+ oraz braku odpowiednich narzędzi kontrolnych.

Zdarzały się sytuacje, w których emeryci byli obciążani opłatami za media, mimo że mieszkali w ramach programu 40+. Albo osoby były zakwaterowane w ramach programu 40+, cztery osoby w jednym pokoju, bez wystarczającej ilości miejsca na łóżko.

(KII, przedstawiciel NGO, Gdynia)

Wystąpiły również inne rodzaje oszustw: gdy płatność w ramach programu 40+ była opóźniona, właściciel wyrzucał ludzi z mieszkania. Nie raz i nie dwa.

(KII, lokalne NGO, Warszawa)

W lipcu IOM wraz z Mapuj Pomoc i Fundacją To Proste zakończyli badanie mapujące ośrodki zbiorowego zakwaterowania w Polsce, w celu zrozumienia ich rozmieszczenia, aktywności oraz głównych charakterystyk (np. czy są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami). Celem było też stworzenie interaktywnej bazy informacyjnej. Zidentyfikowano 1 071 aktywnych OZZ z potwierdzonym adresem, do 30 czerwca 2024 roku (tj. przed wprowadzonymi zmianami w Specustawie). Najmniej dostępnych danych dotyczyło województwa małopolskiego. Najwięcej osób mieszkało w OZZ w województwie mazowieckim (3236), najmniej w opolskim (161 osób). Jeśli chodzi o obłożenie ośrodków, to najwięcej miejsc zajętych jest w województwie wielkopolskim (76%), a najmniejsze obłożenie obejmuje województwo podkarpackie (32%). W kontekście finansowania, zmapowane ośrodki w 95% były finansowane na podstawie art. 12 Specustawy i jedynie 3% z art. 13.²⁰

W obszarze wsparcia osób ze szczególnymi potrzebami, jedynie 22% z ośrodków zadeklarowało, że jest dostosowanych do potrzeb OzN. Jest to wiedza deklaracyjna, niezeweryfikowana zewnątrz. Dane podkreślają również dostępność zakwaterowania w mniejszych miejscowościach lub na obszarach wiejskich, gdy większe miasta i ośrodki zbiorowego zakwaterowania są pełne. Jednak eksperci i uchodźcy zgadzają się, że nie powinno to być jedyne rozwiązanie alternatywne.

Zdarza się, że celem lokalnych władz jest pozbycie się tych grup z centrów miast, np. relokowanie ich do mniejszych miejscowości. Część owszem zostanie w Gdańsku, bo tam nie są tak widoczni i mają więcej możliwości na zakwaterowanie. W Sopocie nie ma miejsca, tutaj w Gdyni też nie.

(KII, przedstawicielka NGO, Gdynia)

Osoby decydują się na przeprowadzkę do mniejszych miasteczek/wsi, gdzie koszty są niższe, przy jednoczesnym utrzymaniu pracy/szkół w większych miastach (co zwiększa czas dojazdu, koszty i ryzyko bezpieczeństwa). Jest to możliwe wyłącznie w sytuacji, w których rodzic nie musi opiekować się cały czas swoimi dziećmi.

(KII, przedstawiciel ukraińskiej społeczności, Katowice)

W lipcu 2024 Ogólnopolska Federacja na Rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności wydała stanowisko ws. zmian w ustawie o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. W oparciu o dane IRC, stanowisko Federacji, dane z UNHCR, i IOM można wskazać kilka obszarów potencjalnych wyzwań:

- Ograniczenie możliwości kontynuowania wsparcia dla uchodźców z Ukrainy przez NGO i inne podmioty, które do tego czasu finansowały działanie zakwaterowania z mocy Art. 13 (40+).
- Program często dotyczył osób szczególnie wrażliwych, z niepełnosprawnościami lub chorobami przewlekłymi. Nierzadko osoby wymagające aktualnie relokacji to osoby starsze, czy rodziny wielodzietne.

Jeśli program 40+ zostanie zlikwidowany dla rodzin, samotnych matek z dziećmi z niepełnosprawnościami, lub osób starszych, będzie to katastrofa, ponieważ ci ludzie nie mogą po prostu pracować i zapewnić sobie wystarczającego utrzymania

(KII, NGO, Gdynia)

Istnieje obawa dotycząca relokacji osób do mniejszych miejscowości na terenach wiejskich. Często są to miejsca z ograniczonym dostępem do komunikacji i informacji. Osoby, które będą musiały się tam przenieść po zakończeniu programu „40+”, mogą napotykać szczególne wyzwania.

Z ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych w 2024 roku, wynika, że **6% osób w kryzysie bezdomności w Polsce (1749 osób) ma obywatelstwo ukraińskie**. Wyniki te nie w pełni odzwierciedlają skalę problemu bezdomności uchodźców (głównie ze względów ograniczeń metodologicznych). Co więcej, sytuacja osób przebywających w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania (około 40 000 uchodźców) odpowiada definicji bezdomności według Europejskiej Typologii Bezdomności FEANTSA oraz art. 6 pkt 8 polskiej ustawy o pomocy społecznej. Osoby uchodźcze w ośrodkach to osoby niezamieszkujące w lokalach mieszkalnych i niezameldowane na pobyt stały.²¹

Gdynia twierdzi, że nie ma problemu z bezdomnością. Opieka społeczna odpowiedzialna za ten problem była w 7 miejscach charakterystycznych dla osób w kryzysie bezdomności, nie znaleźli żadnego cudzoziemca, ale wszyscy wiemy, że Ci cudzoziemcy tam są. Stanowisko, jednakże jest i było takie – nie ma bezdomnych i nie ma uchodźców w potrzebie. Miasto idealne.

(KII, instytucja kultury, Gdynia)

Doniesienia medialne opisują przypadki osób, które znalazły się w kryzysie bezdomności. Jednym z przykładów jest kobieta z obwodu donieckiego, matka pięciorga dzieci, która spędziła 18 dni na ulicy w Warszawie. Osoby, które wcześniej były zakwaterowane w prywatnych mieszkaniach w ramach programu „40+”, często miały ograniczony dostęp do informacji o procedurach pomocowych, wsparciu organizacji lokalnych oraz o swoich prawach. Podobne problemy dotyczyły osób przebywających w OZZ poza obszarami miejskimi, do których nie docierały NGO z programami informacyjnymi i wsparciem.

Mieszkalnictwo jest ściśle powiązane z integracją i jej różnymi wymiarami, jak chociażby poczuciem bezpieczeństwa. Odpowiednie warunki mieszkaniowe mogą też warunkować dostęp do zatrudnienia, edukacji i opieki zdrowotnej. Trudna sytuacja mieszkaniowa zwiększa również ryzyko występowania przemocy oraz przemocy ze względu na płeć (GBV).

Często zdarza się, że mężczyzna i kobieta nienawidzą się, ale muszą mieszkać razem (na przykład dlatego, że mieszkanie jest drogie lub ze względu na dziecko) lub jest zbyt wiele osób mieszkających w tej samej przestrzeni, na przykład 3 pokolenia w jednym mieszkaniu. Są też tacy, którzy mieszkają na terenie wspólnoty religijnej, na przykład, gdy starsi ludzie nie mogą „uciec” od swoich rodzin, ponieważ nie mogą wynająć domu na własną rękę, więc chodzą do kościoła, są tam wolontariuszami i mieszkają za darmo

(KII, lokalne NGO, Warszawa)

Zdjęcie: Oleksandr Rupeta dla IRC

Wpływ ryzyka na sytuacje uchodźców

- **Przedwczesne powroty do Ukrainy:** Osoby w trudnej sytuacji, zwłaszcza te z terenów poza kontrolą rządu ukraińskiego, często są zmuszone do powrotu z powodu niestabilności mieszkaniowej.
- **Zwiększone ryzyko w okresie jesienno-zimowym:** Nadchodzące chłodniejsze miesiące nasilają zagrożenia, zwiększając ryzyko problemów zdrowotnych, a nawet utraty życia.
- **Nieodpowiednie warunki mieszkaniowe:** Przepelnione OZZ oraz złe warunki życia przyczyniają się do dalszego wykluczenia społecznego i zwiększają ryzyko ubóstwa.
- **Ograniczony dostęp do podstawowych usług:** Bezdomność ogranicza zdolność do korzystania z podstawowych usług, takich jak opieka zdrowotna, edukacja czy wsparcie społeczne.
- **Wrażliwość ekonomiczna:** Brak stabilnego zakwaterowania może prowadzić do trudności w utrzymaniu zatrudnienia lub uczestnictwie w szkoleniach zawodowych, co pogłębia ich ekonomiczną wrażliwość i ryzyko wyzysku.
- **Zwiększone ryzyko wyzysku:** osoby doświadczające bezdomności są bardziej narażeni na wyzysk, w tym pracę przymusową, eksploatację seksualną oraz inne nadużycia. Jest to połączone z przymusem akceptowania niebezpiecznych lub wyzyskujących warunków mieszkaniowych.
- **Przemoc ze względu na płeć (GBV):** Brak stabilnego zakwaterowania zwiększa ryzyko przemocy ze względu na płeć, szczególnie dla kobiet i dzieci, które mogą być zmuszone do życia w przepelnionych ośrodkach lub niebezpiecznych warunkach.

Kto jest szczególnie narażony?

Grupy szczególnie zagrożone bezdomnością i eksmisją:

- Osoby starsze
- Osoby z niepełnosprawnościami
- Rodziny wielodzietne
- Samotne matki, oraz samotne matki z dziećmi z niepełnosprawnościami
- Osoby z mniejszości romskiej i uchodźcy z państw trzecich

Myślę, że szczególnie narażoną grupą są emeryci, którzy otrzymują niską emeryturę i nie mogą pracować ze względu na stan zdrowia. Szczególnie, jeśli program 40+ się skończy, nie będą w stanie płacić za zakwaterowanie. Wśród zagrożonych osób są też kobiety z dziećmi z niepełnosprawnościami, które nie mogą iść do pracy, a świadczenia, które otrzymują od państwa, są głównie wydawane na rehabilitację, fizjoterapeutę, psychologa, zwłaszcza, gdy dziecko doświadczyło bezpośrednio wojny.

(KII, lokalna organizacja ukraińska, Katowice).

Tak jak dorośli i dzieci są w trudnej sytuacji mieszkaniowej. Nastolatki czasami sami zarabiają, ale mają np. rodziców głuchoniemych, mówimy więc także o grupach wykluczonych. Socjalne mieszkanie dla uchodźców owszem zdarzają się, ale w strasznych warunkach, dziura w wannie, okropieństwo. Było to straszne! Niestety ten młody chłopak, o którym wspominał, musiał załatwiać wszystko sam

(KII, lokalne NGO, Gdynia)

Zdolność do zwalczania ryzyka

Czynniki wpływające na kształtowanie się ryzyka

- **Zakończenie programu 40+:** Zakończenie programu 40+ i niejasność czy zakwaterowanie finansowane w ramach tego programu będzie nadal dostępne dla uchodźców, zwiększają ryzyko bezdomności.
- **Brak odpowiednich kampanii informacyjnych:** Brakuje wystarczającej komunikacji na temat zamknięcia ośrodków i zakończenia programu "40+". Wielu respondentów nie miało świadomości o wycofaniu tych świadczeń.
- **Niewystarczający przepływ informacji:** Brakuje kompleksowych informacji ze strony wojewodów oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji dotyczących ośrodków zbiorowego zakwaterowania. Informacje są fragmentaryczne, szczególnie w zakresie liczby ośrodków, oraz ogólnej liczby mieszkańców w OZZ.
- **Ograniczona koordynacja między zainteresowanymi stronami:** Koordynacja pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w mieszkalnictwo i bezpieczeństwo uchodźców jest niewystarczająca.
- **Zmniejszenie wsparcia i niekoordynowane zamknięcia:** Zmniejszenie wsparcia oraz niekoordynowane zamykanie lub relokacja osób z ośrodków zarządzanych przez organizacje pozarządowe, zwłaszcza tych bez funduszy na kontynuację działalności, mogą zwiększać ryzyko bezdomności.
- **Wprowadzenie opłat w OZZ:** Wprowadzono nowe opłaty dla dzieci w OZZ, które będą odliczane od świadczenia 800+, co stanowi dodatkowe obciążenie finansowe dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji.
- **Wydolność systemu interwencji kryzysowej:** Skuteczność i koordynacja Centrów Interwencji Kryzysowej oraz Centrów Zarządzania Kryzysowego, odpowiedzialnych za przydzielanie i relokację uchodźców do odpowiednich OZZ, są kluczowe, ale obecnie niewystarczające.

- **Dostępność mieszkań i wysokie koszty wynajmu:** Ograniczona dostępność mieszkań oraz wysokie koszty wynajmu potęgują wrażliwość uchodźców.

- **Nieadekwatna relokacja i rozproszenie:** niewystarczające planowanie relokacji, co prowadzi do niewłaściwego rozmieszczenia uchodźców między dużymi ośrodkami miejskimi a obszarami wiejskimi.

Ryzyko, na jakie narażeni są uchodźcy, jest również powiązane z szerszą polityką mieszkaniową i społeczną. Brak skutecznych środków zapobiegawczych wobec bezdomności uchodźców może prowadzić do poważniejszych problemów, które będą kosztowne dla finansów publicznych i mogą przekraczać możliwości NGO i samorządów lokalnych.

W ramach Deklaracji Lizbońskiej zaznacza się m.in., że *nikt nie powinien mieszkać w obiektach zakwaterowania zastępczego lub przejściowego dłużej niż jest to konieczne do powrotu do normalnego życia lub do uzyskania stałego miejsca zamieszkania; oraz nikt nie powinien być wypisany z żadnej instytucji bez oferty odpowiedniego zakwaterowania.*

- **Usługi dla osób w kryzysie bezdomności**²²

Z ostatniego ogólnopolskiego badania wynika, że w Polsce istnieje 595 placówek noclegowych dla osób bezdomnych, takich jak noclegownie, schroniska i ogrzewalnie, które oferują 22 723 miejsca. Po dodaniu 3 318 miejsc tymczasowych na okres silnych mrozów, łączna liczba miejsc noclegowych wynosi 26 041. W badaniu, w styczniu 2024 roku miejsca zajmowało 21 688 osób³⁷. Dodatkowo dostępne są też placówki zapewniających inne usługi dla osób bezdomnych (poza schronieniem), w tym jadalnie (276), łącznie (71), pralnie (35), punkty wydawania żywności (300) i odzieży (270) oraz świetlice dla osób bezdomnych (27). Warto podkreślić, że zapewnienie schronienia, posiłku i odzieży osobom bezdomnym jest obowiązkiem gmin. Schronienie zapewnia się poprzez przyznanie miejsca w noclegowni lub schronisku.

Wojewódzkie Centra Zarządzania Kryzysowego koordynują pomoc dla osób w kryzysie bezdomności, prowadząc infolinie, które dostarczają informacji o noclegach, jadłodajniach oraz pomocy rzeczowej, finansowej, prawnej i medycznej. Wydziały Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego mają dane o dostępnych miejscach w schroniskach i noclegowniach. Z monitoringu wynika, że po zlikwidowaniu programu "40+" numery informacyjne CZK były znacznie obciążone. Nie wszystkie z infolinii oferowały też wsparcie w języku ukraińskim.

● Rządowa strategia pokonania bezdomności

W rządowej Strategii rozwoju usług społecznych do 2030 roku oraz w Krajowym programie przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu uwzględniono kwestie wsparcia osób w kryzysie bezdomności²³. W 2024 stworzono Program pomocy osobom bezdomnym. Pokonać bezdomność. W żadnym stopniu nie adresuje on jednak sytuacji cudzoziemców i uchodźców w kryzysie.

Eksperti i organizacje społeczne zauważają, że od 2006 roku niemal nie zmieniła się wysokość środków przekazywanych NGO w ramach tego programu. W stolicy istotnym aktorem jest Warszawskie Centrum Integracji „Integracyjna Warszawa”. W niektórych z polskich miast funkcjonują też Rady lub Komisje Dialogu Społecznego ds. Bezdomności. Zrozumienie, w jaki sposób aktorzy oraz instytucje przygotowane są na potencjalny kryzys wśród osób cudzoziemskich, w tym uchodźców z Ukrainy – jest kluczowe.

Przepisy ustawy o pomocy społecznej określają kategorie cudzoziemców uprawnionych do świadczeń z pomocy społecznej. Uchodźcy z Ukrainy, którzy są objęci ochroną międzynarodową, posiadają status UKR lub ochronę tymczasową, a także osoby posiadające kartę pobytu, mają dostęp do tych świadczeń..

● Karta praw osób w kryzysie bezdomności

Definiowanie bezdomności z perspektywy opartej na prawach człowieka daje osobom w kryzysie podmiotowość i prawo do działania.

W Polsce wyłącznie w dwóch miastach (w Warszawie i Gdańsku) przyjęto *Kartę praw osób w kryzysie bezdomności*. Obejmuje ona kompilację podstawowych praw człowieka na bazie prawa europejskiego i międzynarodowego, specjalnie dostosowaną do potrzeb osób doświadczających bezdomności. Obejmuje prawo do mieszkania, prawo do dostępu do godnych warunków tymczasowego schronienia, do korzystania z przestrzeni publicznej i przemieszczania się. Wskazuje się na prawo do równego traktowania, do adresu korespondencyjnego oraz do podstawowych urządzeń sanitarnych.

Osoby w kryzysie muszą mieć dostęp do prawa do usług ratujących życie, do udziału w wyborach, do prywatności (w tym w placówkach zbiorowego zakwaterowania). Osoby mają też prawo do podejmowania czynności niezbędnych do przetrwania w granicach prawa (oznacza to, że np. żebranie oraz poszukiwanie wyrzuconej żywności nie mogą być kryminalizowane).

● Programy pomocowe NGO i INGO

Międzynarodowe i lokalne organizacje pozarządowe oraz agencje ONZ oferują lub oferowały programy wsparcia zakwaterowania. Na przykład w 2024 r. IOM otworzyła kolejny OZZ w Warszawie. Habitat for Humanity, we współpracy z UNHCR i IOM, wprowadził program "Krok do domu". Program zapewnia usługi mające na celu zwiększenie dostępu i ułatwienie wynajmu mieszkań. Programy te są skierowane głównie do grup szczególnie narażonych na wykluczenie mieszkaniowe i społeczne. Habitat prowadzi również Społeczny Program Najmu i wraz z UNHCR zapewnia tymczasowe zakwaterowanie w Warszawie. Innym przykładem może być program "Wspólnie do niezależności". Jest on prowadzony przez MSWiA, Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej i Polski Czerwony Krzyż. Celem jest pomoc ukraińskim uchodźcom mieszkającym w OZZ. Projekt zapewnia sześciomiesięczne wsparcie, aby pomóc uchodźcom wyprowadzić się z ośrodków zbiorowych, wraz z doradztwem zawodowym, kursami zawodowymi i językowymi oraz wskazówkami dotyczącymi poruszania się po polskim systemie edukacji i opieki zdrowotnej.

REKOMENDACJE

IRC podtrzymuje wszystkie zalecenia przedstawione w poprzednim raporcie kwartalnym. Oprócz tego:

Sektor humanitarny

- Zachęcanie lokalnych organizacji pozarządowych i władz do promowania przyjęcia **Karty Praw Osób Bezdomnych** w większej liczbie miast w całej Polsce.
- **Regularna ocena warunków życia w OZZ**, szczególnie tych zlokalizowanych poza dużymi miastami, z ograniczonym dostępem do wsparcia organizacji pozarządowych i humanitarnych.
- **Wzmacnianie ram prawnych chroniących** uchodźców przed bezprawnymi eksmisjami, wyzyskiem i dyskryminacją w kwestiach mieszkaniowych. Uwzględnianie kwestii płci (także zwracając uwagę na to, że samotne matki napotykają dodatkowe trudności). Działania rzecznicze powinny też zapewniać uchodźcom dostęp do wsparcia prawnego oraz informacji o ich prawach.
- **Ułatwianie integracyjnych dyskusji** z udziałem społeczności, uchodźców, sektora humanitarnego, władz oraz lokalnych organizacji pozarządowych w celu wypracowania zrównoważonych strategii relokacji uchodźców między większymi a mniejszymi ośrodkami miejskimi.
- Opracowanie **programów celowych ułatwiających dostęp do prywatnego zakwaterowania**, ze szczególnym uwzględnieniem grup wrażliwych, takich jak osoby z niepełnosprawnościami, przewlekłymi chorobami, a także samotne matki z dziećmi.

Rząd Polski

- **Podniesienie świadomości wśród** urzędników miejskich, podmiotów zajmujących się opieką społeczną i zdrowotną oraz ogółu społeczeństwa na temat kryzysu bezdomności i praw osób dotkniętych tym problemem, ze szczególnym uwzględnieniem osób z doświadczeniem uchodźczym. Potrzebne jest przyjęcie podejścia, traktującego bezdomność jako naruszenie praw człowieka.
- Obecne **dane na temat kryzysu bezdomności są niewystarczające**. Konieczne jest uwzględnienie w procesie zbierania danych wrażliwych kategorii, takich jak migranci i uchodźcy. Niezbędne jest ciągłe monitorowanie sytuacji, szczególnie po zakończeniu programu 40+ dla uchodźców z Ukrainy.
- **Wdrożenie scentralizowanej bazy danych do śledzenia dostępności i warunków** w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania. System ten powinien być dostępny dla organizacji pozarządowych i innych zainteresowanych podmiotów w celu poprawy monitorowania, koordynacji i reagowania na potrzeby mieszkańców.
- **Monitoring warunków mieszkalnych w** ośrodkach zbiorowego zakwaterowania oraz wprowadzenie wytycznych i minimalnych standardów dotyczących funkcjonowania takich ośrodków.
- Monitoring **wdrażania „Ustawy Kamilka” oraz standardów ochrony** dzieci w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania.
- Zadbaj o to, **aby uchodźcy otrzymywali jasne, dokładne i terminowe informacje na temat dostępnych opcji mieszkaniowych**, swoich praw oraz dostępnych usług wsparcia. Może to obejmować stworzenie wielojęzycznych materiałów informacyjnych oraz uruchomienie infolinii.
- **Gotowość na okres zimy i jesienny** w kontekście potencjalnie przybywających z Ukrainy uchodźców, w związku z możliwym pogorszeniem sytuacji humanitarnej spowodowanej atakami na obiekty strategiczne.

Rząd Ukrainy

- Opracowanie planu gotowości na wypadek przedwczesnych powrotów do Ukrainy osób znajdujących się w grupie podwyższonego ryzyka.

Ryzyko 2: Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia

W tym cyklu IRC Protection Monitoring zidentyfikowało ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i pomocy wśród uchodźców.

Uczestnicy monitoringu wskazali na doświadczanie przynajmniej jednego z trzech zagrożeń związanych z ograniczonym dostępem do podstawowych usług i wsparcia, rzutujących na potencjalne ryzyka ubóstwa i wykluczenia. Do tych należą: poważne ubóstwo materialne i społeczne, życie w gospodarstwie domowym o niskiej intensywności pracy oraz ryzyko bezdomności.²⁴

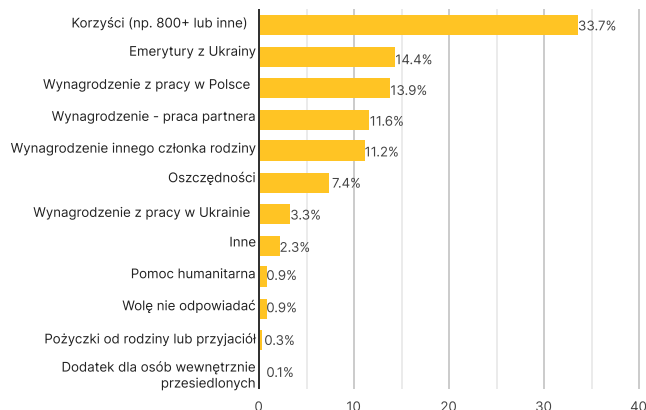
Niska intensywność pracy i wyzwania

Wskaźnik osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy definiuje się jako odsetek osób w gospodarstwie domowym, w którym członkowie w wieku produkcyjnym przepracowali 20% lub mniej swojego całkowitego potencjału pracy w poprzednim roku. Chociaż monitoring nie miał na celu pomiaru tego wskaźnika, zaobserwowano pewne symptomy niskiej intensywności pracy i związanego z nią ryzyka.

Wskaźnik osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy definiuje się jako odsetek osób w gospodarstwie domowym, w którym członkowie w wieku produkcyjnym przepracowali 20% lub mniej swojego całkowitego potencjału pracy w poprzednim roku. Chociaż monitoring nie miał na celu pomiaru tego wskaźnika, zaobserwowano pewne symptomy niskiej intensywności pracy i związanego z nią ryzyka.

Świadczenia socjalne, takie jak program 800+, były najczęściej wymienianym źródłem dochodu przez prawie 34% respondentów. Drugim najczęstszym źródłem były emerytury z Ukrainy, podczas gdy tylko 14% wskazało, że ich głównym źródłem dochodu była praca w Polsce.

Źródła utrzymania

A jeśli ludzie nie pracują, nadal muszą jeść, prawda? Dlatego często odwiedzają organizacje zajmujące się dystrybucją żywności i produktów pielęgnacyjnych. Jednak zasoby są ograniczone i nie każdy, kto przychodzi, otrzymuje pomoc. Ludzie są wyczerpani proszeniem, a inni są wyczerpani pomaganiem.

(KII, NGO, Katowice)

Ważne jest, że te dane dotyczą jedynie części uchodźców, tych którzy wzięli udział w procesie monitoringu. Statystyki w Polsce wskazują, że od 225 000 do 350 000 uchodźców jest zatrudnionych. Pozytywny wkład uchodźców w gospodarkę został podkreślony w raporcie UNHCR i Deloitte (2024)

W tej edycji monitoringu, po raz pierwszy uchodźców zapytano o ich zdolność finansową do pokrycia podstawowych potrzeb i pilnych wydatków. W ciągu ostatnich trzech miesięcy ponad 34% respondentów stwierdziło, że byli w stanie pokryć wszystkie niezbędne wydatki. Oznacza to, że prawie 70% osób miało trudności w tym zakresie. Wielu nie było stać na odzież, żywność, opiekę zdrowotną, czynsz i inne potrzeby.

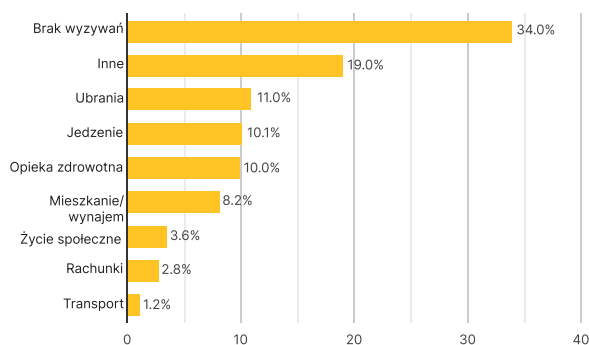
Wśród tych, którzy borykali się z trudnościami w zaspokojeniu podstawowych potrzeb, były osoby zatrudnione (28.5%), zajmujące się obowiązkami rodzinnymi (36%) oraz emeryci.

Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia

Osoby zatrudnione, które mimo pracy mają trudności z pokryciem niezbędnych wydatków, pracują w różnych sektorach, takich jak edukacja, finanse, usługi sprzątające, a także usługi IT i budownictwo. Zatrudnienie nie gwarantuje ochrony przed ubóstwem. Według ekspertów często spotykamy się ze zjawiskiem „ubóstwa pracujących” (ang. in-work poverty), szczególnie wśród grup zmarginalizowanych, takich jak uchodźcy, którzy mogą mieć trudności ze znalezieniem pracy zgodnej z ich kwalifikacjami.

Wyzwania w pokryciu podstawowych potrzeb (ostatnie 3 miesiące)

Ciężko jest nie pozwolić sobie na jedzenie, które jedliśmy wcześniej w Ukrainie, nie zawsze jesz to, co chcesz, ciężko jest z jedzeniem i ciężko jest z ubraniami (Kobieta, 61, Gdynia)

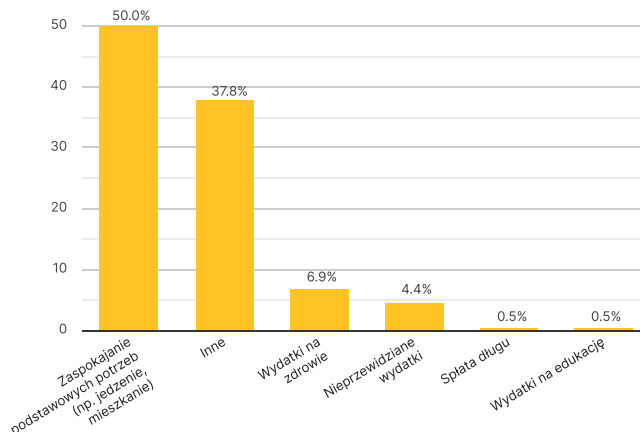
Dentysta jest bardzo drogi, kiedy dostałem rachunek, myślałem, że będę musiał sprzedać nerkę.

(Mężczyzna, 61, Katowice)

W kontekście nadchodzących trzech miesięcy uchodźcy wskazali na poważne obawy dotyczące zaspokojenia podstawowych potrzeb, takich jak żywność i mieszkanie. Ponad 50% wyraziło obawy, że nie będą w stanie zapewnić sobie tych podstawowych rzeczy. Wśród prawie 38% osób, które wskazały inne wyzwania, większość stwierdziła, że nie stać ich na cokolwiek. Zapytani o konkretne zmartwienia, najczęściej wymieniano żywność, zwłaszcza warzywa i owoce.

PONAD 50% WYRAZIŁO OBAWY, ŻE NIE BĘDZIE W STANIE ZASPOKOIĆ PODSTAWOWYCH POTRZEB.

Jak wskazała 76-letnia uchodźczyni: „Szukam wszystkiego, co najtańsze, i to mnie zabija moralnie, bo całe życie pracowałam”. W niektórych przypadkach uchodźcy byli zmuszeni wrócić do zbiorowych ośrodków zakwaterowania z powodu trudności finansowych. 51-letnia kobieta podzieliła się swoją historią: „Byłam zmuszona wrócić do ośrodka zbiorowego, bo nie mogłam opłacić czynszu”. Te obawy są powszechne w różnych grupach wiekowych – ponad 50% starszych osób zgłasza trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb.

Oszczędzamy na wszystkim, wszystko idzie na czynsz, nie mamy wystarczająco dużo pieniędzy na jedzenie. Nie możemy nawet zapłacić za stołówkę dla naszych dzieci w szkole. (Kobieta, 42, Katowice)

Uchodźcy w większości zgłaszali, że są zmuszeni oszczędzać pieniądze, nawet na podstawowych rzeczach, takich jak żywność czy utrzymanie „odpowiednich warunków życia.” Wielu z nich wspominało, że nie stać ich na „nic, co nie jest niezbędne.” Jak wyraziła to jedna 43-letnia kobieta: „Dzięki Bogu nic się nie wydarzyło, co wymagałoby wydatków, bo nie dalibyśmy sobie rady”.²⁵

„Nie wystarcza mi na nic, dostaję tylko 400 złotych emerytury z Ukrainy.” (Kobieta, 67, Warszawa)

„Oszczędzamy na jedzeniu.”
(Mężczyzna, 68, Katowice)

Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia

Wśród tych, którzy wyrazili obawy dotyczące zaspokojenia podstawowych potrzeb domowych, wydatków na zdrowie lub nieprzewidzianych kosztów w ciągu nadchodzących trzech miesięcy, ponad 68% miało dzieci w swoich gospodarstwach domowych. Sugeruje to znaczące ryzyko materialnego ubóstwa także wśród dzieci. Biorąc pod uwagę powszechność gospodarstw domowych prowadzonych przez samotne matki, istnieje ryzyko, że dzieci również są obciążone kontekstem trudności materialnych.

Problemy finansowe stają się coraz trudniejsze, ponieważ rodzice mierzą się z coraz większymi wyzwaniami. Dzieci muszą więc zacząć pracować w wieku 15 lat. To są nisko płatne prace, ale wspierają gospodarstwo domowe. Miłe i smutne. Tak, może stają się bardziej zaradni, ale jednocześnie tracą swoją młodość, nie wydają pieniędzy na siebie ani na swoje pasje, ale przekazują je rodzicom. Gdzie pracują? Dostawy jedzenia, zmywanie naczyń, usługi gastronomiczne – niektórzy mają staże, ale generalnie nie zarabiają dużo i często są wykorzystywani.

(KII, lokalne NGO, Gdynia)

Te ustalenia są zgodne z regionalną analizą UNHCR z 2024 roku,²⁶ która wskazuje, że uchodźcy są narażeni na wysokie ryzyko ekonomiczne, przy czym połowa z nich żyje poniżej granicy ubóstwa na podstawie zgłoszonych dochodów

Na podstawie komentarzy uchodźców z monitoringu oraz wywiadów z kluczowymi informatorami zidentyfikowano strategie radzenia sobie z trudnościami ekonomicznymi:

- Ograniczanie wydatków na żywność, odzież i usługi medyczne.
- Pożyczanie pieniędzy od przyjaciół, krewnych lub znajomych, zaciąganie długów lub sprzedawanie osobistych rzeczy.
- Poszukiwanie dodatkowych prac, często w niebezpiecznych lub niezdrowych warunkach, lub zgadzanie się na długie godziny pracy.

- Przeprowadzka do mniejszych miejscowości lub wsi o niższych kosztach życia, przy jednoczesnym utrzymaniu pracy lub nauki w większych miastach. Może to zwiększać czas dojazdów, koszty oraz ryzyko związane z bezpieczeństwem.
- Dzielnie mieszkania z innymi rodzinami lub życie w nieodpowiednich warunkach, w tym powrót do zbiorowych ośrodków zakwaterowania.

Zdjęcie: Karolina Jonderko dla IRC

Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia

Wpływ zagrożenia na sytuację uchodźców

- **Ryzyko wykluczenia społecznego, ubóstwa i deprivacji materialnej:** Długoterminowe ubóstwo materialne może wynikać z niskich dochodów, bezrobocia, ograniczonego dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej, nierówności społecznych, dyskryminacji czy brak dostępnych mieszkań.
- **Zwiększona podatność na ryzyka:** Brak dostępu do podstawowych zasobów, takich jak żywność, odzież i opieka zdrowotna, zwiększa podatność na zagrożenia, szczególnie wśród grup takich jak samotne matki, osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami.
- **Niedobory żywieniowe:** Ograniczone zasoby mogą zmuszać do ograniczenia wydatków na podstawową żywność, co prowadzi do niedożywienia i związanych z tym problemów zdrowotnych.
- **Wpływ na zdrowie psychiczne:** Ciągły stres finansowy i niepewność związana z zaspokajaniem podstawowych potrzeb mogą przyczyniać się do nasilenia lęków, depresji i innych zaburzeń psychicznych, w tym PTSD.
- **Ryzyko ubóstwa wśród dzieci:** Znaczący odsetek gospodarstw uchodźców z dziećmi borykających się z trudnościami ekonomicznymi wskazuje na podwyższone ryzyko ubóstwa dzieci, ograniczonych możliwości edukacji i stresu u dzieci.
- **Ryzyko bezdomności:** Wielu uchodźców ma trudności z opłaceniem podstawowych potrzeb, takich jak czynsz. Sytuacja ta jest dodatkowo utrudniona dla osób, które wcześniej polegały na OZZ lub tymczasowym wsparciu mieszkaniowym (np. na programie „40+”).
- **Niepewne zatrudnienie i ryzyko eksploatacji:** Uchodźcy często pracują w nisko płatnych, niepewnych miejscach pracy, które nie odpowiadają ich kwalifikacjom, co prowadzi do tzw. *ubóstwa pracujących*. To podważa ich stabilność ekonomiczną i utrwała cykl wyzysku. Presja zaspokojenia podstawowych potrzeb może skłaniać uchodźców do pracy w niepewnych warunkach, co zwiększa ich podatność na wyzysk i nadużycia.

Kto jest najbardziej narażony?

- Osoby starsze
- Samotne matki z dziećmi
- Samotne matki z dziećmi z niepełnosprawnościami
- Ofiary tortur wojennych
- Uchodźcy z krajów trzecich i społeczność romska
- Kobiety i dzieci
- Uchodźcy mieszkający poza głównymi ośrodkami miejskimi
- Byli uczestnicy programu „40+” i uchodźcy przebywający w OZZ
- Osoby z niepełnosprawnościami

Zdolność zwalczania ryzyka

W 2022 roku około 1,8 miliona Polaków żyło w skrajnym ubóstwie. W 2023 roku co piętnasta osoba w polskich gospodarstwach domowych żyła poniżej progu skrajnego ubóstwa. Oznacza to wzrost o ponad 2 punkty procentowe (GUS, 2023).

W tej grupie znajduje się prawie 400 tysięcy dzieci i 290 tysięcy osób starszych. Dane na temat cudzoziemców nie są uwzględnione. Regionalna analiza UNHCR (2024) wskazuje, że uchodźcy są narażeni na wysokie ryzyko ekonomiczne, przy czym na podstawie zgłoszonych dochodów można orzec, że połowa z nich żyje poniżej granicy ubóstw.

Cudzoziemcy mieszkający w Polsce z zezwoleniem na pobyt stały, statusem rezydenta długoterminowego UE, ci, którzy utrzymali status uchodźcy w Polsce, ochronę uzupełniającą oraz uchodźcy z Ukrainy ze statusem UKR są uprawnieni do pomocy społecznej. Obejmuje to wsparcie integracyjne, wsparcie psychologiczne, pomoc finansową i żywnościową oraz w przyszłości dostęp do Centrów Integracji Cudzoziemców.

Ryzyko ograniczonego dostępu do podstawowych usług i wsparcia

W 2022 roku 612 tysięcy ukraińskich rodzin (1 111 000 osób) skorzystało ze świadczeń pomocy społecznej (wypłaty 300+, pomoc żywnościowa i inne świadczenia). Dane za 2023 rok nie są jeszcze dostępne.

Dla osób z Ukrainy istotnymi formami wsparcia są: program świadczeń rodzinnych 800+ oraz świadczenie "Dobry Start", które od 1 lipca są uzależnione od spełnienia wymogów dotyczących uczęszczania do szkoły. Zmiany w Specustawie spowodowały również likwidację jednorazowej wypłaty 300 PLN na osobę dla obywateli Ukrainy.²⁸

Wśród świadczeń rodzinnych wypłacanych obywatelom Ukrainy w Polsce, najczęściej występowały zasiłki rodzinne z dodatkami, stanowiące 64.4% wartości wszystkich wypłaconych świadczeń rodzinnych. Świadczenia rodzicielskie stanowiły 17.4% wypłaconych świadczeń, natomiast świadczenia opiekuńcze, skierowane do osób z niepełnosprawnościami, stanowiły 16.7%. Ponad połowa z tych świadczeń to zasiłki opiekuńcze, a 23% stanowiły dodatki opiekuńcze.

Grupy szczególnie wrażliwe

Matki (opiekunowie) dzieci z niepełnosprawnościami

Wychowywanie dziecka z niepełnosprawnością wymaga większego zaangażowania rodziców. Matki często są zmuszone do przyjęcia dodatkowych ról, nie tylko jako żywicielki rodziny, ale także jako nauczycielki czy terapeutki.²⁹ Dodatkowe koszty związane z opieką nad dzieckiem z niepełnosprawnością zwiększają ryzyko trudności ekonomicznych dla rodzin. Wymogi opieki, w tym koordynowanie i poszukiwanie wsparcia, mogą być czasochłonne i stresujące, negatywnie wpływając na możliwości zatrudnienia i zdrowie rodziców, zwłaszcza matek. Potwierdzają to dane z wywiadów eksperckich przeprowadzonych w Q2 PM.

Mamy z dziećmi z niepełnosprawnościami pytają coraz częściej o możliwości zamieszkania w warunkach odpowiednich dla osób z niepełnosprawnościami. Pytają o alternatywę 40+, która zaraz miała się skończyć

(KII, przedstawiciel NGO, Gdynia)

W wywiadach eksperckich (6/14) podkreślano konkretne wyzwania, przed którymi stają nie tylko osoby z niepełnosprawnościami, ale także matki dzieci z niepełnosprawnościami. Większość raportów i działań monitorujących koncentruje się na sytuacji osób z niepełnosprawnościami, ale mniej uwagi poświęca się doświadczeniom rodzin uchodźców z dziećmi z niepełnosprawnościami.

Osoby z niepełnosprawnościami i rodzice dzieci z niepełnosprawnościami borykają się z ogromnymi obciążeniami emocjonalnymi i codziennymi trudnościami (powiększonymi przez wyzwania związane z byciem uchodźcą). Rano, kiedy psycholog zaczyna dzień z klientami, pod koniec dnia jest emocjonalnie wyczerpana. A ona tylko słucha — wyobraź sobie, co czują ci, którzy naprawdę to przeżywają

(KII, przedstawiciel NGO, Gdynia)

Kiedy mówimy o grupach wrażliwych, mamy też na myśli wyczerpane matki dzieci z niepełnosprawnościami, które nie stać na wynajem (nie mówiąc o dostosowanym mieszkaniu dla osób z niepełnosprawnościami). Nie mogą podjąć pracy, ponieważ muszą opiekować się dziećmi”

(KII, lokalne NGO ukraińskie, Katowice)

Wyzwania dotyczą także dostępnych świadczeń dla osób z niepełnosprawnościami (a więc również dla dzieci) w Polsce. Głównym problemem jest jednak znalezienie pracy i w większości przypadków, niemożność pogodzenia opieki z pracą. Świadczenia opiekuńcze, zasiłki i dodatki wychowawcze nie gwarantują zaspokojenia podstawowych potrzeb. Rodziny w tej sytuacji, które pozostają w zbiorowych centrach zakwaterowania, rzadko są przystosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.³⁰

Struktura rodziny – kobieta, trójka dzieci (czasami niepełnosprawnych) nie może liczyć na ulgę tylko dlatego, że ma dzieci. Ciężko mi sobie wyobrazić, że ta osoba znajdzie pracę na pełen etat, bo co wtedy dzieje się z dziećmi? Ktoś magicznie się nimi zajmuje?

(KII, opieka społeczna, Katowice)

Co więcej, jeśli program 40+ zostanie zlikwidowany, to właśnie dla takich rodzin będzie to katastrofa. Osoby te nie mogą pracować w żadnych okolicznościach.

(KII, przedstawicielka NGO, Gdynia)

Wśród wyzwań istotne jest podkreślenie usług świadczonych dla osób z niepełnosprawnościami.

Opieka społeczna w tym zakresie rzadko ma doświadczenie w pracy z uchodźcami. Dodatkowymi przeszkodami są bariery językowe, brak kursów językowych dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów oraz niemożność uczestniczenia opiekunów w kursach językowych. Ponadto, brak usług tłumaczeniowych oraz ogólny brak wiedzy o prawach i dostępnych usługach dla osób z niepełnosprawnościami (zarówno wśród uchodźców, jak i dostawców usług) pozostają istotnymi problemami.

Wciąż **brakuje danych dotyczących sytuacji osób z niepełnosprawnościami w Polsce.** Według Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, do października 2023 roku uchodźcy z Ukrainy z niepełnosprawnościami złożyli 16 004 wnioski o orzeczenie o niepełnosprawności.

Osoby szczególnie narażone:

Dzieci i młodzież

Musieliśmy kilka razy interweniować i ratować życie tych dzieciaków, np. przy próbach samobójczych. Zdarzało się, że ochrona dzwoniła, że na dachu znajduje się ta osoba, interweniowaliśmy i na szczęście udało się ich uratować. Pomagamy też w kryzysie bezdomności, wśród młodzieży, także cudzoziemskiej. W tym przypadku dzwonią do nas coraz częściej. Bardzo często dotyka to młodych chłopców, także z Ukrainy

(KII, lokalne NGO, Gdynia)

Z danych jakościowych, w tym wywiadów eksperckich (5 na 16), wyłonił się istotny problem dotyczący dzieci.

Wśród zidentyfikowanych wyzwań znalazły się:

- **Przemoc i Dyskryminacja:** Problem przemocy i uporczywej dyskryminacji wśród dzieci był podkreślany w 9 wywiadach eksperckich.
- **Trudne Sytuacje Rodzinne:** Zauważono również problemy związane z nadużywaniem substancji i przemocą w rodzinach.

Mamy do czynienia głównie z przemocą dorosłych wobec małoletnich. Nie wystawiamy 'niebieskich kart' za zwykłe klapsy. Ta przemoc jest inna i trudniejsza do wykrycia

(KII, opieka społeczna, Katowice)

- **Obawa przed Mobilizacją Wojskową:** Wśród młodych uchodźców z Ukrainy, szczególnie chłopców, rośnie obawa przed mobilizacją wojskową, co prowadzi do znacznego stresu psychologicznego.
- **Ryzyko Wykorzystywania Seksualnego:** Ryzyko wykorzystywania seksualnego zostało zauważone w dwóch wywiadach eksperckich.

Pojawia się kwestia ryzyka wykorzystywania seksualnego małoletnich uchodźców. Choć nie nazywam tego jeszcze problemem, mamy świadomość, że takie zjawisko istnieje. Obserwujemy pewne symptomy: brak zajęć, konstruktywnego sposobu spędzania czasu, sytuacje, w których dziecko nie uczęszcza do szkoły i nie czuje się akceptowane. Dzieci mają trudności z językiem polskim, a kumulacja tych problemów sprawia, że są bardziej narażone na stawianie się ofiarami przemocy seksualnej.

(KII, pracownik socjalny, Katowice)

- **Brak czasu ze strony rodziców:** którzy bardzo często pracują na kilku etatach.

Dodatkowo dochodzi kwestia braku czasu rodziców. Jeśli rodzice pracują, to dzieci widzą się z nimi po 1-2 godziny dziennie, nie mają okazji z nimi tego wszystkiego przedyskutować.

(KII, przedstawiciel szkoły, Warszawa)

- **Wyzwania ekonomiczne:** Presja ekonomiczna w gospodarstwach staje się coraz bardziej widoczna. Rośnie ryzyko wykorzystywania i nadużyć w miejscu pracy, szczególnie wśród nastolatków, którzy często już w wieku 15 lat są zmuszani do pracy, aby wesprzeć budżet swojej rodziny.

- **Trudna sytuacja mieszkaniowa:** tak jak w przypadku osób dorosłych. Obciążenie niepewnością i brakiem stabilności mieszkaniowej oraz częstym zmienianiem szkół.
- **Samobójstwa:** Rośnie liczba młodzieży zgłaszającej zamiary samobójcze i potrzebę pilnej interwencji psychologicznej. Jest to szczególnie zauważalne z perspektywy organizacji pozarządowych (4/14 wywiadów)
- **Brak świadomości rodziców:** Istotną kwestią jest niewielka świadomość rodziców dotycząca konieczności **wsparcia psychologicznego** dla dzieci.
- **Wyzwania w dostępie do opieki zdrowotnej:** Dostęp do opieki zdrowotnej, w szczególności opieki dentystycznej, wsparcia psychologicznego i usług psychiatrycznych, pozostaje wyzwaniem.
- **Bariery językowe:** Bariery językowe utrzymują się, utrudniając pełny dostęp do polskiego systemu edukacji.

Młodzież cudzoziemska często zgłasza się też z myślami samobójczymi. Jeśli jeszcze o tym mówi, to jest szansa wsparcia i potrzeba pracy interwencyjno-psychologicznej. Potrzeba skierowania do specjalisty, spisanie kontraktu na życie. Na szczęście, póki co udało się opanować te przypadki, bo Ci którzy to zgłaszali, pozostawali w kontakcie. Dotrzymują obietnic i chodzą na terapie

(KII, lokalne NGO, Gdynia)

REKOMENDACJE

IRC podtrzymuje wszystkie zalecenia przedstawione w poprzednim raporcie kwartalnym. Oprócz tego:

Rząd Polski

- Stworzenie **programów, które ułatwią dostęp do godnych możliwości zatrudnienia** dla uchodźców, odpowiadających ich umiejętnościom i kwalifikacjom (z uwzględnieniem wymiaru płci, w tym wsparcia w zakresie opieki nad dziećmi i innymi osobami)
- **Zwiększenie dostępności przystępnych cenowo opcji mieszkaniowych** dla uchodźców, szczególnie w obszarach o wysokich kosztach życia.
- **Rozszerzenie programu pomocy** żywnościowej i kuchni społecznych, aby zapewnić regularny dostęp do jedzenia, szczególnie w szkołach.
- Opracowanie **specjalnych programów wsparcia dla uchodźców mieszkających na obszarach wiejskich**, gdzie dostęp do usług i możliwości zatrudnienia może być ograniczony. Mogą to być mobilne usługi zdrowotne i społeczne, a także zapewnienie możliwości transportu publicznego.

Sektor Humanitarny

- Wspieranie **programów, które ułatwiają dostęp do godnych możliwości zatrudnienia** dla uchodźców, odpowiadających ich umiejętnościom i kwalifikacjom. Zapewnić szkolenia językowe, usługi pośrednictwa pracy oraz uznawanie kwalifikacji.
- **Wdrażanie ukierunkowanych programów wsparcia (np. programy pieniężne na sytuacje awaryjne)** dla najbardziej wrażliwych grup wśród uchodźców, takich jak samotne matki, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby mieszkające na obszarach wiejskich.
- **Promowanie integracji społecznej uchodźców** poprzez programy integracyjne w społeczności, takie jak np. mentoring.
- Opracowanie **specjalnych programów wsparcia dla uchodźców mieszkających na obszarach wiejskich** gdzie dostęp do usług i możliwości zatrudnienia może być ograniczony (np. mobilne usługi zdrowotne i społeczne, a także wsparcie w transporcie).
- **Prowadzenie ukierunkowanych monitoringów i badań populacji uchodźców** w celu opracowania długoterminowych rozwiązań.

2024 AUDYT BEZPIECZEŃSTWA Kobiet

Audyt bezpieczeństwa (ang. safety audit) ma na celu zrozumienie potencjalnych i istniejących zagrożeń związanych z GBV, na jakie narażone są kobiety i dziewczęta w danym otoczeniu, poprzez obserwację otoczenia i zaangażowanie społeczności, w szczególności uchodźczyń i dziewcząt z Ukrainy, oraz kluczowych informatorów.

Metodologia

Celem audytu bezpieczeństwa jest zrozumienie potencjalnych i istniejących zagrożeń związanych z przemocą ze względu na płeć (GBV), na które narażone są kobiety i dziewczęta w danym środowisku. W ramach audytu przeprowadzono obserwację otoczenia oraz zaangażowano społeczność, w tym kobiety i dziewczęta z doświadczeniem uchodźczym, a także kluczowych informatorów. Niniejszy audyt bezpieczeństwa oparty jest na danych terenowych zebranych w Gdyni i Katowicach w kwietniu i maju 2024 roku. Wykorzystano partycypacyjne metody jakościowe, takie jak: bezpośrednia obserwacja (6 spacerów bezpieczeństwa w miejscach odwiedzanych przez uchodźczynie i dziewczęta, 3 w Gdyni i 3 w Katowicach). Przeprowadzono także grupy fokusowe (3 w Gdyni z grupami wiekowymi 14-18, 28-45, 60+ oraz 3 w Katowicach z grupami wiekowymi 25-30, 60-70). Ponadto, zrealizowano wywiady indywidualne (3 w Gdyni i 4 w Katowicach) z przedstawicielami rządowych i pozarządowych organizacji. Uczestniczyli w nich także praktycy z sektora humanitarnego, edukacji oraz służb społecznych.

Ograniczenia: Wyniki audytu nie mogą być uogólnione na całą populację uchodźców w Polsce ani na populację Gdyni/Katowic. Większość uczestników dyskusji grupowych znała się już wcześniej. Mogło to sprzyjać poczuciu komfortu przy omawianiu wrażliwych tematów. Jednocześnie mogło jednak sprawić, że niektóre osoby niechętnie dzieliły się swoimi osobistymi odczuciami na temat GBV.

Wnioski

Kontekst i czynniki ryzyka związanego z GBV

Liczba przypadków przemocy ze względu na płeć (GBV) jest zaniżona w statystykach z uwagi na często brak raportowania incydentów przez osoby, które ich doświadczyły. Uczestnicy wskazali, że jest to częściowo spowodowane brakiem zaufania do policji.

Niski poziom raportowania wiąże się również z nieczęstym korzystaniem z usług wsparcia przez osoby, które przeżyły przemoc. Wynika to z postrzegania restrykcyjnych przepisów dotyczących zdrowia reprodukcyjnego (SRH) w Polsce, obaw o naruszenie poufności lub ogólnego braku zaufania do służb i usług w tym zakresie, a także barier językowych.

Uczestniczki omawiały trudności, z jakimi mierzą się osoby, które przeżyły GBV. Wynika to z utrzymujących się patriarchalnych norm społecznych zarówno w Ukrainie, jak i w Polsce, oraz postaw obwiniających ofiary, co dodatkowo utrudnia wypowiedzenie się. Dodatkową przeszkodą jest także napięcie narastające wokół „heroicznej postawy”, tych którzy pozostali w Ukrainie, co dodatkowo wycisza głosy osób, które przeżyły GBV. Uczestnicy audytu opisali to jako pewną formę dyskryminacji w ukraińskich społecznościach. Dyskryminacja dotyczy tych, którzy zdecydowali się opuścić Ukrainę i szukać schronienia w innych krajach.

Podział ukraińskiego społeczeństwa. Ci, którzy zostali na Ukrainie, i ci, którzy wyjechali. Ci, którzy wyjechali, są uważani za zdrajców.

(Kobieta, Katowice, Grupa Fokusowa)

Ryzyka w zakresie bezpieczeństwa. Obawy i ryzyka związane z GBV

● Uchodźstwo i ryzyko handlu ludźmi

W obu miastach respondenci wspominali o wzroście skali potencjalnego handlu ludźmi od eskalacji wojny w 2022 roku. Według raportów, niektóre kobiety i dzieci zaginęły wkrótce po przekroczeniu granicy z Polską i ostatnio widziano je w towarzystwie nieznanym mężczyznom w pobliżu granicy.

Moja przyjaciółka doświadczyła podejrzaną sytuację. Mężczyzna podszedł do grupy kobiet i powiedział, że pomoże tym, które chcą dostać się do bezpiecznego miejsca. Wtedy znała już polski i usłyszała podejrzaną rozmowę między kierowcą a tym człowiekiem, więc postanowiła nie korzystać z ich usług i poczekać na autobus.

(Kobieta, Katowice, Grupa Fokusowa)

● Obawy o bezpieczeństwo w kryzysie mieszkaniowym / zbiorowych schroniskach

Oprócz braku podstawowych usług w ośrodkach, uczestniczki zgłaszały obawy dotyczące bezpieczeństwa w zbiorowym zakwaterowaniu.

Po przyjeździe do Polski moja córka i ja zostałyśmy umieszczone w jednym zbiorowym ośrodku... Ten mężczyzna zachowywał się agresywnie wobec mnie i mojej córki. Od czasu do czasu nie pozwalał nam wejść do kuchni, pójść do łazienki. Raz, kiedy moja córka brała prysznic, jakoś otworzył drzwi i powiedział, że teraz wszyscy mogą wejść (...). Kiedy kilka razy mnie uderzył, zgłosiłam to na policję. Nie zrobili dosłownie nic, aby rozwiązać problem. Nikt z hostelu nam nie pomógł. Postanowiłam, że jedyną osobą, która może mi pomóc, jestem ja sama. Znalazłam nowe miejsce i opuściłyśmy ten hostel.

(Kobieta, Katowice, Grupa Fokusowa)

Należy zaznaczyć, że zbieranie danych miało miejsce przed zakończeniem programu "40+" i zamknięciem części zbiorowych miejsc zakwaterowania, co przyczyniło się później do dalszego kryzysu mieszkaniowego. Przewiduje się, że ten kryzys jeszcze bardziej narazi kobiety i dziewczęta bez wystarczających zasobów finansowych lub dostępu do bezpiecznych i stabilnych opcji mieszkaniowych na ryzyka związane z GBV.

● Obawy o bezpieczeństwo w domu: tabu przemocy ze strony partnera (IPV)

Kobiety, dziewczęta i osoby zajmujące się reagowaniem na GBV wskazały na potrzebę usług wspierających osoby, które przeżyły IPV. Uczestnicy poruszyli kwestie znęcania się psychiczne na odległość, które może zwiększać ryzyko dalszego narażenia kobiet i dziewcząt na przemoc, a także dynamikę relacji i sytuację życiową w kraju przyjmującym.

Często zdarza się, że mężczyzna jest żywicielem rodziny oraz główną i jedyną osobą decyzyjną w rodzinie. Dlatego kobieta jest całkowicie zależna od takiego mężczyzny, nie może go opuścić i woli tolerować takie zachowanie, a nawet znosić przemoc.

(Kobieta, Gdynia, Grupa Fokusowa)

Zarówno w Katowicach, jak i w Gdyni wspomniano, że coraz więcej przemocy można spotkać w nowych rodzinach tworzonych przez polskich mężczyzn i ukraińskie kobiety (KII).

● Obawy o bezpieczeństwo i dyskryminację uchodźczyń w przestrzeni publicznej i online

Respondentki z Gdyni i Katowic zgłaszały, że czują się stosunkowo bezpiecznie w tych miastach, w porównaniu z życiem w Ukrainie. Jednak wyniki audytu wskazują, że kobiety i dziewczęta są w dużym stopniu świadome zagrożeń i stosują strategie unikania miejsc lub sytuacji uznawanych za niebezpieczne, zwłaszcza w obliczu potencjalnej agresji mężczyzn.

Kobiety często wspominały o werbalnej i fizycznej przemocy w taksówkach i transporcie publicznym, głównie ze strony agresywnych, pijanych mężczyzn. Znaczącą kwestią poruszaną przez uczestniczki było zjawisko agresji mężczyzn skierowanej przeciwko uchodźczyniom. Dotyczyło to dyskryminacji i ksenofobii wobec Ukrainek, z licznymi przypadkami werbalnych napaści, agresywnych postaw i zastraszania.

Staram się nie mówić po ukraińsku na ulicach.

(Kobieta, Katowice, Grupa Fokusowa)

Uczestniczki podkreśliły również, że problem ten głęboko dotyka ich dzieci. Wielu ukraińskich rodziców doradza swoim dzieciom, aby unikały mówienia po ukraińsku w miejscach publicznych, a nawet w szkole, aby nie stały się ofiarami zastraszania lub bullyingu. Uczestniczki wskazywały, że takie doświadczenia są częste w środowisku szkolnym, a brak reakcji ze strony kadry pedagogicznej czy administracji szkoły przyczynia się do tolerowania i powielania dyskryminacji wobec uchodźców.

Granica między agresywnymi zachowaniami wobec uchodźców a podobnymi zachowaniami opartymi na płci jest niejasna. Historie uczestniczek ujawniają podłoże genderowe w szkodliwych zachowaniach mężczyzn skierowanych szczególnie wobec kobiet i dziewcząt.

Położył mi kwiaty na kolanach. Bałam się cokolwiek powiedzieć albo zrobić. Usiadł obok mnie i zaczął mówić: 'Jesteś z Ukrainy?', 'Daj mi pieniądze', 'Jesteś w Polsce, dostajesz pieniądze z naszych podatków'. Nie wiedziałam, co robić. Na szczęście przyjechał tramwaj, więc odeszłam z przystanku

(Kobieta, Gdynia, Grupa Fokusowa)

Uczestniczki wyrażały nieustający lęk przed byciem narażonymi na takie zachowania i szukały sposobów na samoobronę, takich jak noszenie przedmiotów do obrony osobistej oraz uczestniczenie w warsztatach samoobrony.

Kobiety i dziewczęta zgłaszały również obawy związane z korzystaniem z przestrzeni online. Wskazywały na powszechność ksenofobii, zastraszania i nękania na platformach społecznościowych oraz w zamkniętych grupach członkowskich. Treści o szkodliwym i nienawistnym charakterze były rozpowszechniane zarówno publicznie, jak i prywatnie, co często prowadziło do eskalacji agresywnych postaw. Rozprzestrzenianie się fake newsów zostało również zgłoszone przez uczestniczki jako ogólny problem związany z ich bezpieczeństwem.

Zdolności zwalczania ryzyka

Dostęp do informacji i usług wsparcia

Informacje o dostępnych usługach i wsparciu są dość rozproszone. Problemem jest też brak ogólnej wiedzy na temat funkcjonowania systemu wsparcia dla rodzin czy osób, które doświadczyły przemocy ze względu na płeć, w tym w kwestii obowiązkowego zgłaszania. W związku z tym uchodźcy często sami szukają informacji, jak radzić sobie w instytucjach lub gdzie szukać pomocy w sytuacjach kryzysowych lub związanych z GBV, korzystając z internetu, mediów społecznościowych lub pytając znajomych. Jak ujawnił audyt, osoby, które przeżyły GBV, muszą polegać na własnej determinacji oraz na swoich strategiach radzenia sobie i prób zagwarantowania sobie bezpieczeństwa.

Uczestniczki wskazywały na brak wsparcia psychologicznego i psychiatrycznego w języku ukraińskim oraz niską jakość tych usług. Zwracano uwagę na brak dostępu do bezpiecznej aborcji, problemy z opieką nad dziećmi, odległości do usług skoncentrowanych w dużych miastach i ich ograniczone godziny pracy. Podkreślano również brak świadomości w kwestiach ochrony przed GBV oraz brak skoordynowanych, aktualnych informacji między usługodawcami.

REKOMENDACJE

IRC podtrzymuje wszystkie zalecenia przedstawione w poprzednim raporcie kwartalnym. Oprócz tego:

Dla dostawców usług związanych z GBV oraz usług dla uchodźców i migrantów:

- **Wdrożenie podejścia zorientowanego na osobie, która przeżyła przemoc**, jako wypełnienie minimalnych standardów dla każdej instytucji, usługi i organizacji, zarówno lokalnej, jak i międzynarodowej, wspierającej uchodźców. Należy to robić poprzez budowanie zdolności personelu i tworzenie polityk wewnętrznych, w tym dotyczących postępowania w przypadku ujawnienia przemocy ze względu na płeć przez pracowników świadczących wsparcie dla uchodźców i migrantów.
- **Włączenie personelu mówiącego po ukraińsku do wszystkich infolinii w zakresie GBV** oraz promowanie tych usług w społeczności. Wykorzystanie istniejących już zasobów informacyjnych dotyczących ścieżek wsparcia w sytuacjach GBV.
- Zapewnienie, aby usługi w zakresie GBV były powszechne i dostępne dla kobiet mieszkających w zbiorowych miejscach zakwaterowania lub tych, przygotowujących się do ich opuszczenia.
- **Poprawienie koordynacji między dostawcami usług na poziomie lokalnym**, celem zapewnienia aktualnej mapy usług, sprawnych ścieżek przekierowania (referrals) oraz rozpowszechniania dokładnych informacji w lokalnych społecznościach, zwłaszcza w obszarach o wysokiej liczbie uchodźców.

Do podmiotów rządowych i pozarządowych współpracujących ze społecznościami przyjmującymi i uchodźcami, instytucjami społecznymi i mediami:

- Poprawienie bezpieczeństwa poprzez praktyczne rozwiązania, takie jak lepsze oświetlenie w strategicznych miejscach, w tym w okolicach środków transportu publicznego.

- Uruchomienie **kampanii społecznych uwzględniających perspektywę płci i dzieci**, mających na celu zwalczanie przemocy w miejscach publicznych oraz online. Kampanie powinny być wspierane przez informacje o dostępnych usługach, które zachęcą do zgłaszania incydentów. Inicjatywy powinny promować zmianę norm społecznych, mającą na celu walkę z obwinianiem ofiar oraz z seksistowskimi postawami, w tym przeciwdziałanie szkodliwym formom męskości. Warto rozważyć wdrożenie zasady uwzględniania perspektywy płci w politykach edukacyjnych, aby zapewnić integrację perspektywy płci w systemie edukacyjnym.

- **Promowanie spójności społecznej** i budowanie zaufania między społecznościami lokalnymi i uchodźczymi poprzez kampanie i inicjatywy w szkołach oraz innych instytucjach społecznych (np. sesje informacyjne, wykłady i dyskusje).

- Wspieranie **inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa w szkołach i przeciwdziałania** zastraszaniu, uwzględniając perspektywę płci oraz narodowości/statusu (np. sesje informacyjne, wykłady i dyskusje). Lokalne organizacje humanitarne powinny współpracować w tym zakresie z jednostkami edukacyjnymi w województwie pomorskim i śląskim.

Dla aktorów rządowych i pozarządowych zajmujących się potrzebami mieszkaniowymi uchodźców:

- Wdrożenie **planów poprawy zakwaterowania zbiorowego** na podstawie wyników audytu bezpieczeństwa, uwzględniając współpracę międzysektorową i międzyagencyjną wraz z lokalnymi usługami w OZZ. Konsultacje z kobietami, o obawach i potrzebach związane z bezpieczeństwem w obliczu narastającego kryzysu zakwaterowania zbiorowego.

Dla wszystkich aktorów:

- Kontynuacja wspólnych działań koordynacyjnych między interesariuszami programów GBV a innymi sektorami. Holistyczne **identyfikowanie pojawiających się zagrożeń i monitorowanie postępów w działaniach** mających na celu ograniczenie tych zagrożeń (uwzględniając aktywny udział w spotkaniach zespołu ds. GBV).

BIBLIOGRAFIA

- Bešić, E., & Hochgatterer, L. (2020). Refugee families with children with disabilities: Exploring their social network and support needs. A good practice example. *Frontiers in Education*, 5, Article 61. <https://doi.org/10.3389/feduc.2020.00061>
- Brekke, I., & Alecu, A. (2023). The health of mothers caring for a child with a disability: a longitudinal study. *BMC Women's Health*, 23, 639. <https://doi.org/10.1186/s12905-023-02798-y>
- Brown, P., Gill, S., & Halsall, J. P. (2022). The impact of housing on refugees: an evidence synthesis. *Housing Studies*, 39(1), 227–271. <https://doi.org/10.1080/02673037.2022.2045007>
- Chalimonik, H., Furtak, E., & Warchala-Kopec, M. (2024). Dzieci z Ukrainy nie chcą do polskich szkół przez dyskryminację. *Wyborcza.pl*. <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,31212710,dzieci-z-ukrainy-nie-chca-do-polskich-szkol-przez-dyskryminacje.html>
- CEO (2024). Uczniowie uchodźczy z Ukrainy w polskim systemie edukacji (ceo.org.pl). The CEO has also developed a model for educational integration in schools receiving migrant students. Available here: Opracowaliśmy model pracy szkoły, w której są uczniowie-migranci - Blog CEO
- Consoli, T. (2023). A systems perspective for ending homelessness in Italy: A needed change in policy approach and practice. *European Journal of Homelessness*, 17(2). Retrieved from https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2023/EJK_17_-_2/latest/Feantsa-2023-17-2_A11.pdf
- European Commission. (2023). The poverty trap: Some jobs are no protection against destitution. *Horizon Magazine*. <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/horizon-magazine/poverty-trap-some-jobs-are-no-protection-against-destitution>
- Eurostat. (2024). Glossary: At risk of poverty or social exclusion (AROPE). Eurostat Statistics Explained. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROPE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE))
- Eurostat. (2024a). Glossary: Severe material and social deprivation rate (SMSD). Eurostat Statistics Explained. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_material_and_social_deprivation_rate_\(SMSD\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_material_and_social_deprivation_rate_(SMSD))
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS) (2024). Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania i praktyka. Available at: [Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka \(fdds.pl\)](https://dziecko.krzywdzone.teoria.badania.praktyka.fdds.pl)
- Garbicz (2024). Between a park and an attic. Albina and her five children spent 18 days on the street in downtown Warsaw. OKO.Press. Available at: <https://oko.press/albina-z-piatka-dzieci-spedzila-18-dni-na-ulicy-w-centrum-warszawy>
- GUS (2024). Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2023 r. (na podstawie wyników Badania budżetów gospodarstw domowych). Available at: [Główny Urząd Statystyczny / Obszary tematyczne / Warunki życia / Ubóstwo. Pomoc społeczna / Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2023 roku](https://gus.gov.pl/glosnik/obszary tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2023-roku)
- GUS, WHO (2024). Data on refugees' health. Health of refugees in Poland in first quarter of 2024. Database available at: [Bulletin \(stat.gov.pl\)](https://bulletin.stat.gov.pl)
- Habitat for Humanity Poland. (2023). Bezdomność osób uchodźczych: Analiza i rekomendacje. Habitat for Humanity Poland. https://habitat.pl/files/rzeczniczka/Habitat_MRPIPS_bezdomno%C5%9B%C4%87_os%C3%B3b_uchod%C5%B4czych.pdf
- Halina Nieć Legal Aid Center (2024). The latest amendments to the Law on Assistance to Citizens of Ukraine. Available at: <https://www.pomocprawna.org/najnowsze-zmiany-do-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy>
- Halina Nieć Legal Aid Center (2024a). Nursing benefit after changes – important information for caregivers of people with disabilities. Available at: [Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć » Świadczenie pielęgnacyjne po zmianach - ważne informacje dla opiekunów osób z niepełnosprawnościami \(pomocprawna.org\)](https://www.pomocprawna.org/swiadczenie-pielagnacyjne-po-zmianach-wazne-informacje-dla-opiekunow-osob-z-niepełnosprawnościami)
- Halina Nieć Legal Aid Center (2024b). Najnowsze zmiany w Ustawie o pomocy Obywatelom Ukrainy. Available here: [Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć](https://www.pomocprawna.org/najnowsze-zmiany-w-ustawie-o-pomocy-obywatelom-ukrainy)
- Hynes, Patricia, 'Social exclusion and refugees', *The dispersal and social exclusion of asylum seekers: Between liminality and belonging* (Bristol, 2011; online edn, Policy Press Scholarship Online, 22 Mar. 2012), <https://doi.org/10.1332/policypress/9781847423269.003.000>
- International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). (2023). Complex support for people with disabilities among Ukrainian refugees. Nowicka (2023). https://www.icmpd.org/file/download/61466/file/Kompleks_people-with-disabilities-UA_ICMPD.pdf
- IOM (2024). Search for a safe harbor: Mapping collective centers for Ukrainian refugees in Poland. ReliefWeb. <https://reliefweb.int/report/poland/search-safe-harbor-mapping-collective-centers-ukrainian-refugees-poland-2024-enpl>

BIBLIOGRAFIA

- IOM (2024). Ukrainian Refugees in Warsaw Collective Shelters: An Assessment of Psychosocial Wellbeing and the Impact of Support Activities. Available at: [Ukrainian refugees in Warsaw collective shelters: an assessment of psychosocial wellbeing and the impact of support activities, 2024 - Poland | ReliefWeb](#)
- IRC (2024). Impact of New Changes to Refugees Hosting Laws Need to be Monitored. Available at: [IRC in Poland: Impact of New Changes to Refugee Hosting Laws Need to Be Monitored | International Rescue Committee \(IRC\)](#)
- LexLege (2024). "Ustawa O Pomocy Obywatelom Ukrainy W Związku Z Konfliktem Zbrojnym Na Terytorium Tego Państwa - Ukraina" Lexlege.pl, 2024, lexlege.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa/.
- Lexlege. (n.d.). Art. 12: Ukraina. Lexlege. Retrieved August 30, 2024, from <https://lexlege.pl/ukraina/art-12/>
- Mabhala, M.A., Yohannes, A. & Griffith, M. Social conditions of becoming homelessness: qualitative analysis of life stories of homeless peoples. *Int J Equity Health* 16, 150 (2017). <https://doi.org/10.1186/s12939-017-0646-3>
- McCann, K., Fouad, F. M., Harker Roa, A., & Zard, M. (2023). Integration Through Health During Protracted Displacement: Case Studies From Colombia and Jordan. *Journal on Migration and Human Security*, 11(1), 155-171. <https://doi.org/10.1177/23315024231160770>
- Ministry of Education and Science. (2024). Uczniowie z Ukrainy w polskich szkołach – nowe rozwiązania prawne. Gov.pl. <https://www.gov.pl/web/edukacja/uczniowie-z-ukrainy-w-polskich-szkolach--nowe-rozwiazania-prawne>
- Ministry of Family and Social Policy. (2023). Informacja w sprawie sytuacji osób bezdomnych. Gov.pl. <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-w-sprawie-sytuacji-osob-bezdomnych>
- Minister of Family, Labor and Social Policy. (2024). Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym. See also: Ogólnopolska Federacja do spraw Bezdomności (2023). Pokonać bezdomność 2023. Deinstytucjonalizacja usług, profilaktyka w gminach, badania populacji.
- Polish Center for International Aid (PCPM). (2023). Wspólnie do niezależności: Support for refugees from Ukraine. PCPM. <https://pcpm.org.pl/en/wspolnie-do-niezaleznosci-support-for-refugees-from-ukraine/>
- The Polish National Federation for Solving the Problem of Homelessness (2024). Report on the risk of homelessness among refugees from Ukraine. Available at: [Report on the risk of homelessness among refugees from Ukraine](#)
- Roddy, Á. Income and conversion handicaps: estimating the impact of child chronic illness/disability on family income and the extra cost of child chronic illness/child disability in Ireland using a standard of living approach. *Eur J Health Econ.* 2022;23(3):467–83; Stabile M, Allin S. The economic costs of childhood disability. *Future Child.* 2012;22(1):65–96.
- Scharpf, F., Kaltenbach, E., Nickerson, A., & Hecker, T. (2021). A systematic review of socio-ecological factors contributing to risk and protection of the mental health of refugee children and adolescents. *Clinical Psychology Review*, 83, 101930. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101930>
- Stenberg, Brannstrom, Lindberg, Almquist (2020). Risk Factors for Housing Evictions. Evidence from Panel Data. *European Journal of Homelessness*, 14(2). Available at: https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2020/EJH/Feantsa-Int_2020-14-2_ART5_v02.pdf
- Stives, K. L., May, D. C., Mack, M., & Bethel, C. L. (2021). Understanding responses to bullying from the parent perspective. *Frontiers in Education*, 6. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.642367>
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (2024). Świadczenie "Za życiem" również dla uchodźców z Ukrainy. Retrieved from <https://interwencjaprawna.pl/swiadczenie-za-zyciem-rowniez-dla-uchodzcow-czyn-z-ukrainy/>
- UNHCR (2023). Regional response plan for refugees from Ukraine: April 2023 update. UNHCR. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/108068>
- UNHCR (2023, August 17). UNHCR i Deloitte: Wsparcie dla uchodźców z Ukrainy. UNHCR Poland. <https://www.unhcr.org/pl/15011-unhcr-deloitte.html>
- UNHCR (2024). "Displacement Patterns, Protection Risks and Needs of Refugees from Ukraine." UNHCR Operational Data Portal (ODP), 2024, data.unhcr.org/en/documents/details
- Wysińska (2010). Niewidzialni i niepoliczalni. Rodzaje i skala bezdomności uchodźców i osób w "procedurze". Instytut Spraw Publicznych. Available at: [Badanie zagrożeń w integracji migrantów przymusowych w Polsce \(isp.org.pl\)](#)